

A MURAVIDÉKI SZLOVÉNOK ÉS A MURA MENTE HELYZETE 1918 ŐSZÉTŐL A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG LÉTREJÖTTÉIG*

A történelmi Vas és Zala vármegyék szlovénok és horvátok lakta részén az első világháború előtti időszakban a muraközi horvát lakosság esetében beszélhetünk saját nemzeti tudatuk erőteljesebb megéléséről. A Mura mentén élő szlovén közösség nemzeti ébredése a muraközi horváténál szerényebb mértékű volt, annak ellenére, hogy a 70-75 ezer főt számláló népcsoport évszázadokon át őrizte anyanyelvét és szokásait. Az első világháború előtti két-három évtized erőteljesebb magyarosító intézkedéseinek hatása érződött a szlovénok nemzeti tudatán (leginkább abban, hogy a magyar nyelvet beszélők aránya jelentősen megnőtt), ami a közösség beolvadási folyamatát kifejezőbbé tette. A dualizmus idején a két egymás mellett élő, viszonylag kis lélekszámú szlávnyelvű közösség közül a muraközi horvátok kevésbé, míg a Mura menti szlovénok sokkal inkább Magyarországcentrikusak voltak. Mivel a Muraköz a zágrábi püspökséghez tartozott, az ottani horvát lakosság részéről – amint azt mindkét térség korabeli kutatója, Gönczi Ferenc megállapította –, a horvát érzelmű papok szlávcentrikus tevékenysége miatt magyarellenes jelenségek is elő-előfordultak.¹ A Mura folyótól északra fekvő, szlovénok lakta területen lévő plébániák a szombathelyi püspökség részét képezték, ahol a szláv származású papság ugyan kitartott a vallási élet szlovén nyelvjárásban történő gyakorlása mellett, azonban radikálisabb nemzeti követelések 1918 ősze előtt itt nem fogalmazódtak meg. Kövágó László, aki saját bevallása szerint a marxista történetírás szellemében kutatta e két közösség helyzetét az 1960-as évek elején, még egy fontos tényezőre felhívta a figyelmet, amely szintén kihathatott az említett közösségek anyanyelvének megőrzésére: mindkét közösség többé-kevésbé zárt tömböt alkotott. Az 1910. évi magyarországi népszámlálás adatai szerint a Muraköz mintegy 90 ezer lakosából 91,6% horvátnak vallotta magát, s a szlovénok esetében is hasonló arányú, mintegy 70 ezer főt számláló közösségről beszélhetünk.²

E tanulmányban a Mura mentén élő szlovénok jellemzésével és nemzeti tudatával, valamint e közösség nemzeti alapú „közigazgatási” megszervezésével foglalkozunk hangsúlyosabban. Az első világháború utáni hónapok eseményeinek

* A tanulmányban felhasznált magyarországi levéltári források közül az általam 2019-ben feltártakat az MTA Domus (senior) ösztöndíj keretében kutattam fel.

¹ *Gönczi Ferenc*: Muraköz és népe. Bp. 1895. 152–154.

² *Kövágó László*: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben. Bp. 1964. 10–11.

ugyanis volt némi hatása a vidék hovatartozására vonatkozó nagyhatalmi döntésre 1919 nyarán. Fontos azonban a muraközi helyzet elemzése is, mivel így könnyebben megérthetők az első világháború utáni események, az említett két közösség közötti párhuzamok, valamint az érintett megyék magyarok lakta részén tapasztalt helyzet is.

A Muraközrel ellentétben a Muravidék regionális vagy közigazgatási egységként, akárcsak a terület mai megnevezése, a vidék Magyarországtól történő elcsatolásáig gyakorlatilag nem létezett. Az utána meghonosodott terminust illetően fontos pontosítani, hogy az 1919 nyarán bekövetkezett délszláv megszállást követően nemcsak a többségében szlovénok lakta vasi és zalai települések (a történelmi Vend-vidék) alkották a mintegy 950 négyzetkilométernyi területet, hanem a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolt csaknem harminc, túlnyomórészt magyar többségű település is, a Lendva-vidéktől az Őrségig.³

Munkámban főképpen a muravidéki szlovénok és részben a muraközi horvátok nemzeti tudatát és törekvéseit vizsgálom, valamint a korabeli magyar állami és megyei szervek velük kapcsolatos magatartását 1918 késő ősztől a Muraköz megszállásáig, illetve a Muravidék esetében a Tanácsköztársaság létrejöttéig. A szlovénok lakta vasi és zalai területre irányuló jugoszláv területszerzési aktivitást, amely sorsdöntően a békekonferencia keretében zajlott, terjedelmi okok miatt itt nem taglalom, ahogyan nem térek ki a Tanácsköztársaság időszakának két fontos regionális, bár kevésbé ismert eseményére sem: az úgynevezett alsólendvai ellenforradalomra⁴ és a rövid életű (mindössze néhány napos), kalandor módon létrejött Mura Köztársaságra.⁵

A muraközi horvátok 1918 novemberében és decemberében

A Mura menti szlovénok körülményeinek és törekvéseinek ismertetése előtt röviden össze kell foglalnunk a muraközi helyzetet, a régió Muravidékkel való összefonódását, valamint a Muraközre vonatkozó horvát igényeket, amelyek az 1848-as események és az azt követő bő évtizedig tartó (1848–1860) horvát fennhatóság után különösen felerősödtek. Annak ellenére, hogy az osztrák–magyar kiegyezést követte a magyar–horvát is, a Muraközben a helyzet nem volt konfliktusmentes.

³ *Göncz László*: A muravidéki magyarság 1918–1941. Lendva 2001. 11–12.

⁴ Bővebben lásd *Békássy Jenő*: Zala vármegye feltámadása Trianon után – Zalai fejek. Bp. 1930.; *Göncz László*: Az alsólendvai ellenforradalom. *Lindua* 12. (2018) 20. sz. 19–26.; *Nagy Károly*: Az alsólendvai ellenforradalom. Zalaegerszeg 1925.

⁵ Bővebben lásd *Göncz László*: A »Mura Köztársaság«. In: *Göncz L.*: A muravidéki magyarság i. m. 55–64.; *Darjan Lorenčič*: 1919 Rdeče Prekmurje. *Pekel* 2019.; *Jurij Titl*: Murska Republika 1919. Murska Sobota 1970.

Ennek egyik oka a már említett, időközben érsekséggé átalakult zágrábi horvát egyházi vezetés nemzettudat-ébresztő törekvéseiben rejlett, amit a Zágrábban képzett papság erőteljesen képviselt és terjesztett. Nemcsak vallási küldetést teljesítettek, hanem a horvát nemzeti eszmét is ők ápolták, valamint a muraközi horvát értelmiség utánpótlásáról is gondoskodtak. Nem véletlen, hogy a magyar római katolikus egyház, valamint az állami és megyei vezetés hosszabb ideig fáradozott a Muraköznek a szombathelyi (vagy veszprémi) püspökséghez csatolásán, ami végül – annak ellenére, hogy azt Ferenc József császár és király is jóváhagyta – nem sikerült. Magyar részről pedig a „zágrábi hatással” párhuzamosan erőteljes asszimiláló törekvés érvényesült az oktatás és a közigazgatás terén. Az első világháború előtti évtizedekben következetesen magyar tisztviselőket küldtek a Muraközbe, az iskolákból pedig a horvát nyelvet megpróbálták minél jobban kiszorítani. A Trefort Ágoston kultuszminiszter által 1883-ban kiküldött bizottság a muraközi horvát nyelvjárást részesítette előnyben az irodalmi horvát nyelvvel szemben, annak a használatát írták elő, a horvát nemzeti tudat korlátozása és gyengítése céljából. A magyar közoktatásért felelős szervek hivatalosan közzétett adatai szerint az 1912–1913-as tanévben már egyetlen horvát tannyelvű iskola sem működött a Muraközben, a vegyes nyelvhasználatúakban pedig a magyar nyelv dominált.⁶ Az első világháború utáni kaotikus állapot, az egymás ellenében kölcsönösen zajló agitáció a muraközi magyar–horvát konfliktust még inkább elmélyítette.

A magyar miniszterelnökséget már 1918 tavaszán tájékoztatták az erősödő jugoszláv mozgalomról, s arról, hogy a Jugoszláv Klub⁷ a Muraköz iránt is érdeklődést mutat. Egy korábbi miksavári lakos, Ivan Novak⁸ agitálását, valamint a délszláv érzelmű horvát papok szerepét külön is kiemelték.⁹ Az 1884-ben született

⁶ *Kövágó L.*: A magyarországi délszlávok i. m. 32–37.

⁷ Az osztrák–magyar parlament szlovén, horvát és szerb nemzetiségű képviselői 1917 tavaszán Jugoszláv Klub név alatt tömörültek (kezdetben 33 tagja volt, mintegy kétharmada szlovén). Az elnöki tisztséget Anton Koršec szlovén politikus töltötte be, aki 1917. május 30-án a bécsi országgyűlésben felolvasta a Klub tagjainak egységes nyilatkozatát (az ún. májusi nyilatkozatot), amely a délszláv népek egyesített autonómiájának a létrehozására vonatkozott az Osztrák–Magyar Monarchia keretében. *Walter Lukan*: Habsburška monarhija in Slovenci v prvi svetovni vojni. *Zgodovinski časopis* 62. (2008) 91–149.

⁸ A főszevegben és a lábjegyzetekben előforduló idegen, főképpen szláv (szlovén, horvát, szerb stb.) személyneveket az érintett nyelv jelenleg érvényes szabályainak megfelelően írjuk. Elsőként a keresztnév szerepel, utána következik a családi név. Amennyiben nem magyar származású, egykori osztrák–magyar állampolgár magyar nyelvi környezetben következetesen a magyar helyesírási szabályok szerint írta a nevét, illetve magyar szövegekben főképpen úgy szerepelt, e tanulmányban is azt a formát alkalmazzuk (pl. a szlovén származású Obál Béla kormánybiztos neve valamennyi korabeli magyar nyelvű szövegben magyarosan szerepelt, ami a korszak másik fontos muravidéki személyisége, Jožef Klekl esetében nem mondható el).

⁹ Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban: MNL) Országos Levéltára (a továbbiakban: OL) Miniszterelnökségi levéltár, Miniszterelnökség, Magyarországon élő nemzetek önkormányzati jogok előkészítésével megbízott tárca nélküli miniszter iratai. 1918–1919. (a továbbiakban: K 40) 1918–XVI. 20. A muraközi belügyi hatóság értesítése.

Novak Budapesten szerzett jogi doktorátust, miután a muraközi Perlakon ügyvédgyakornok volt, majd a Pero Magdić nevével fémjelzett *Naše pravice* című lap egyik külső munkatársa lett, és az első világháború idején költözött Zágrábba. A Muraköz képviselőjeként részt vett a zágrábi nemzeti tanács 1918. október 5–6-ai alakuló ülésén. Az újonnan alakuló délszláv állam létrejöttével kapcsolatos, különböző jellegű horvát és szerb határozatok hitelességével, valamint azok eltérő értelmezéseivel e tanulmány keretében nem kívánok foglalkozni. Csupán arra utalok, hogy a zágrábi nemzeti tanács elnökségének 1918. október 19-ei megválasztásáról közzétett hír keretében felsorolták a választásban részt vevő képviselők régióját is.¹⁰ Konkrét személyeket ugyan nem említettek, azonban feltételezhető, hogy a Muraköz képviselőjében akkor is Ivan Novak szavazott. Novak egyébként ott volt már az 1918. március 2–3-ai zágrábi megbeszélésen is, amelyen a jövőbeli horvát állam kérdéséről tanácskoztak. A Muraközre vonatkozó horvát igényt az is mutatja, hogy október 29-én, amikor a horvát Sabor (országgyűlés) kimondta Horvátország, Szlavónia és Dalmácia elszakadását Magyarországtól, a határozat második pontjában kinyilvánította, hogy a horvát tartományok a szerbek, horvátok és szlovénok teljes nemzetiségi területén megalakuló állam részei lesznek, amivel szemben nem ismernek el semmilyen meglévő területi vagy államhatárt. Mivel a Muraköz horvát lakosságának aránya meghaladta a 90%-ot, nem kétséges, hogy horvát szempontból a határozat e tájegységre is vonatkozott.¹¹ Ivan Novakot a mai horvát szakirodalom a Muraköz megszerzése kulcsfontosságú egyéniségének tekinti, aki a konkrét teendők tervezésénél és szervezésénél, majd a tájegység 1918. december 24-ei megszállásában egyaránt fontos szerepet vállalt. A Muraköz délszláv államhoz kerülése után ő lett a terület első jugoszláv kormánybiztosa.¹²

Közvetlenül az első világháború befejezése után, Horvátországban sor került a „zöld káder vagy káderek” néven emlegetett, a harcterekről túlnyomórészt szervezetlenül érkező, többségükben szláv (főleg horvát) származású katonákból és helyi elégedetlenekből (esetenként csőcselékből) összeállt csoportok garázdálkodására. November első napjaiban a Muraközbe, sőt a Murától északra fekvő területekre is áterjedtek a zavargások, amelyek megfékezése és megtorlása során a magyar hatósági szervek néhány muraközi faluban ártatlan embereket is kivégeztek,

¹⁰ *Kövágó L.*: A magyarországi délszlávok i. m. 63–65.

¹¹ Uo. 99.

¹² *Ljiljana Križan*: Dr. Ivan Novak – hrvatski narodni preporoditelj i osloboditelj Međimurja. In: Domorodci! Međimurci! Suženjstvu je našemu kraj! Izložba povodom 100. obljetnice odcjepljenja Međimurja od mađarske države. Čakovec 1919. 19–22.

bántalmaztak.¹³ A Muraköz iránti erőteljesebb horvát érdeklődésről természetesen a zalai alispán, Kolbenschlag Béla is értesült. A tájegység két főszolgabíróját (a csáktornyait és a perlakit) ezért a „legéberebb figyelemre és örökösre” utasította, 1918. október 24-én pedig személyesen kívánt tájékozódni a muraközi hangulatról, és Csáktornyára utazott¹⁴. A Csáktornyán folytatott beszélgetéseken arról győződött meg, hogy a magyar szempontból aggasztó tünetek már legalább egy esztendővel korábban is érzékelhetők voltak. Kolbenschlag szerint ez főképpen a magyarellenes szerb propaganda Horvátországban is erősödő hatásának volt köszönhető. Csáktornyán, illetve a Muraközben szerzett tudomást és kapott bővebb információt a „zöld káder” közeledtével jelentkező veszélyről is. Az említett csoport akkor már nagyban fosztogatott és gyújtogatott Horvátországban. Az alispánhoz eljutó adatok szerint a „zöld káder” mintegy 50 000 főből tevődött össze, és céljai között szerepelt a Muraközbe és Magyarországra való betörés is. Más forrásból (Čulinović Ferdo 1957-ben megjelent könyvében) 200 ezer emberről olvashatunk, akik közreműködtek a „zöld káderben”.¹⁵ A garázdálkodás megelőzése, valamint a Muraközben feltételezett nemzeti izgatás megakadályozása céljából Kolbenschlag alispán komoly erőfeszítéseket tett a Dráva-vonal megerősítésére. A honvédelmi miniszter rendelete alapján néhány kisebb katonai alakulatot a Muraközbe vezényeltek (a nagykanizsai 20. honvéd pót századból két századot és a 11. szombathelyi huszárezredből egy gépfegyver szakaszt említenek). Néhány nappal később, miután értesültek róla, hogy a „zöld káder” betört Somogy megyébe, további néhány századnyi katonai erő érkezett. Kolbenschlag alispán közben tárgyalást kezdeményezett a varasdi főispánnal, s azt a megnyugtató információt kapta tőle, hogy a hivatalos horvát hatóság nem akar konfliktust a magyarokkal, és a nyugalom megteremtésére törekszik. Csáktornyán a környékbeli előjáróktól arról értesült, hogy „bármilyen történjék, és bárhogy alakuljanak az események, hűek fognak maradni a magyar államhoz”. A perlaki járás előjáróitól azonban kevésbé biztató válaszokat kapott. Az első kedvezőtlen hírek is éppen Perlakról és az ottani járásból érkeztek november 2-án, melyek szerint a hazatérő katonák és a csőcselék fosztogatni kezdett, és ellenséges magatartást tanúsít.¹⁶ A következő napokban elszabadult a pokol, a garázdálkodók – akik az alispán szerint nem tartoztak közvetlenül a Horvátország területén fosztogató „zöld káderhez”, hanem a

¹³ *Ivan Jerić*: Moji spomini. Murska Sobota 2000. 53–55.; *Hatos Pál*: Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és az őszirózsás forradalom története. Bp. 2018. 130–131., 330.

¹⁴ MNL Zala Megyei Levéltára (a továbbiakban: ZML) Zala vármegye alispánjának iratai (a továbbiakban: IV. 404b.) 38002/ni.1918. 1. Kolbenschlag Béla alispán helyzetjelentése a megyei törvényhatósági bizottságnak, 1918. nov. 25.

¹⁵ *Kövágó L.*: A magyarországi délszlávok i. m. 55.

¹⁶ MNL ZML IV. 404b. 38002/ni.1918. 1–2. Kolbenschlag Béla alispán helyzetjelentése a megyei törvényhatósági bizottságnak, 1918. nov. 25.

Muraközben álltak össze – mindenütt fosztogatni kezdtek, még a Murától északra fekvő, szlovénok lakta falvakban is, s néhány alsólendvai, novai és letenyei járásbeli magyarok lakta falut sem kíméltek. A helyzet annyira elfajult, hogy a főispán – belügyminiszteri engedéllyel – november 6-án statáriumot rendelt el, amely november 17-éig volt érvényben.¹⁷

A Muraközben kivégzettekéről, valamint a harcokban elesettek számáról eltérő adatok láttak napvilágot. Kővágó László összefoglalója szerint a belügyminisztériumi információkra hivatkozó újságok először 50, később 30 kivégzetről írtak, Weisz Endre Zala megyei jogtanácsos a belügyminiszternek intézett jelentésében 137 kivégzettet említett, miközben Hamburger Jenő, az akkori nagykanizsai kormánybiztos utólag, a *Proletár* 1920. október 13-ai számában közzétett cikkében 173 paraszt felakasztására utalt.¹⁸ A már említett Ivan Novak 280 horvát áldozatról beszélt, akik között feltehetően nemcsak a statárium által kivégzettek, hanem a statárium előtti harcokban elesett muraközi horvátok egy része is szerepelhetett. Kővágó László többször idézett írásában megállapította, hogy a muraközi események nem használhattak a horvát–magyar viszony javulásának.¹⁹ A zágrábi nemzeti tanács kihasználta az eseményeket arra, hogy a muraközi horvátok megvédése címén határozottan kinyilvánítsa és nyomatékosítsa a tájegységre irányuló igényét. A területszerzés célja volt fontos, az említett területet nem igazán foglalkoztatta, hogy a november első napjaiban bekövetkező muraközi lázadás inkább szociális vagy magyarelles alapon történt-e. Kővágó – az egy pártrendszer történetírási elvárásának szellemében – a szociális mozgatórúgóra helyezte a hangsúlyt (amit rajta kívül mások, például a muravidéki Jerič is, állítottak). Ennek valóságtartalmát ugyan nehéz cáfolni, de az biztos, hogy a horvát nemzeti integráció szempontjából a másik, a nemzeti szempont jött jobban kapóra.²⁰ A magyar hatóság beavatkozásáról, amely a statárium formális megszűnése után is folytatódott, a *Zalai Hírlap* úgy számolt be, hogy a Muraközben a „lényegesen felemelt létszámú muraközi csendőrőrsök szorgalmasan dolgoznak, hogy a múlt hetekbeli rablások és fosztogatások tettesei az igazságszolgáltatás keze alá kerüljenek”.²¹ A statáriumot bevezető zalai főispánt, Bosnyák Gézát, Hamburger Jenő kormánybiztos javaslatára, a minisztertanács felmentette tisztségéből, mivel őt tették felelősé a muraközi durva, sok ember halálát okozó fellépésért, valamint – közvetve – a Muraköz már feltételezett elvesztéséért. A főispán felmentését a

¹⁷ MNL ZML Zala Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai, közgyűlési jegyzőkönyvek (a továbbiakban: IV.402.a.), 1918. dec. 13. 38002/1918. 362.

¹⁸ Kővágó L.: A magyarországi délszlávok i. m. 102–103.

¹⁹ Uo. 104.

²⁰ Uo. 105.; Jerič, I.: Moji spomini i. m. 40–44.

²¹ A Muraköz ügye. Zalai Hírlap, 1918. november 29. 1–2.

Zala Megyei Törvényhatósági Bizottság 1918. december 13-ai ülésén formálisan is elfogadták.²²

Időközben, 1918. október 29-én, megalakult a Szlovén–Horvát–Szerb Állam,²³ Zágráb központtal, ami a Muraközben – a zavargásokkal, valamint a statárium általi durva megtorlással párosulva – rendkívül feszült hangulatot idézett elő. A tájegység központi helyén, Csáktornyan koncentráldott a magyar értelmiség, valamint a magyar érzelmű lakosság jelentős hányada, ezért ott a jugoszláv „veszélyre” különös érzékenységgel figyeltek. Az események hatására a csáktornyai nemzeti tanács nevében Isoó Viktor elnök levelet intézett Károlyi Mihály miniszterelnökhöz, melyben figyelmeztetett arra, hogy „a délszláv birodalom a Muraközt is magának követeli”. Isoó szerint a lakosság Magyarországhoz ragaszkodott, „mert a Zrínyiek földje ezer éve Magyarországhoz tartozott”, valamint azért, mivel „nagyközségeit ízig-vérig magyar értelmiség, falvait pedig oly különleges nyelvjárású horvát nép lakja, amely eddig mindig örömmel vallotta magát Magyarországhoz tartozónak”.²⁴ Ahhoz nem fér kétség, hogy a nemzeti tanács elnökének álláspontját a Muraközben többen vallották, amint azt Kolbenschlag alispán korábban már említett kérdésére a csáktornyai eljárás előljárói is megerősítették, azonban ez nem volt többségi vélemény. Alaptalan magyarázkodásnak tekinthetőek Isoó azon sorai, melyekben azt hangsúlyozta, hogy a Drávától délre élő, kevésbé művelt lakosságtól a muraköziek merőben eltértek. Abban azonban igaza volt, hogy a muraközi horvátok nyelve különbözik a Dráván túli horvátok és a stájer határszél mentén élő szlovénok nyelvétől. A csáktornyai nemzeti tanács elnöke idézett levelét azzal a kéréssel zárta, hogy a miniszterelnök támogassa a Magyarország mellett maradás érdekében kifejtett agitációt.

A muraköziek hangulatára, valamint a Muraközzel kapcsolatosan horvátországi oldalon kialakult elképzelésekre az 1918. november 13-án megkötött belgrádi konvenció is hatással volt, mivel annak értelmében Magyarország és a létrejött délszláv állam közötti határ nyugati részén a Dráva folyó képezte a demarkációs vonalat. A horvát érdekek szempontjából ez kedvezőtlen fejlemény volt, mert a Muraközt a Szlovén–Horvát–Szerb Államon kívül hagyta. Éppen a belgrádi konvenció megszületésnek napján, 1918. november 13-án került sor horvát részről a Muraköz elfoglalásának első kísérletére. Kővágó szerint a „statárium elől menekülő muraköziek segélykérésére” Varasdról három század, túlnyomórészt

²² *Kővágó L.*: A magyarországi délszlávok i. m. 106–107.; MNL ZML IV.402.a. 1918. dec. 13. 38002/1918. 362.

²³ A Szlovén–Horvát–Szerb Állam a felbomlott Osztrák–Magyar Monarchia délszlávok lakta részeiből 1918. október 29-én, konföderatív alapon létrejött államalakulat volt, amely a Szerb Királysággal való egyesüléséig, 1918. december 1-ig létezett.

²⁴ MNL OL K 40 1918-XVI. 376. A csáktornyai nemzeti tanács elnöke, Isoó Viktor Károlyi Mihály miniszterelnöknek címzett levele, amely 1918. november 26-án érkezett meg a nemzetiségi miniszterhez.

önkéntesekből összetevődő, felfegyverzett katona kelt át a Dráván. Különösebb sikert nem értek el, hiszen mindössze Drávavásárhelyig jutottak, azonban a horvát vezetés számára ekkor bizonyosodott be, hogy csak jól szervezett erővel számíthatnak sikerre. A belgrádi egyezmény miatt ugyanis a jugoszláv kormány semmilyen legális szerepet nem vállalhatott, amit maga a trónörökös tudatott az öt Muraköz kérdésével felkereső Ivan Novakkal.²⁵ A Muraköz megszerzése, mint láttuk, régóta dédelgetett horvát törekvés volt, amelynek a november eleji zavargásokra adott magyar válasz (statárium) lendületet adott, s így akkortól a Varasd környékén szervezkedők csak az alkalmat keresték, hogy mikor tudják megszállni a területet.²⁶

A magyar kormánynak nem állt módjában a Muraköz vonatkozásában frontot nyitni, mivel az egykori társországi horvát terület akkorra már a délszláv államhoz csatlakozott, ezért más tervet fontolgatott. Jászi Oszkár autonómiát kívánt biztosítani a muraközi horvátoknak, ami – az első elképzelés szerint – a Murától északra élő szlovén (vend) közösségre is kiterjedt volna. A későbbi fejlemények hatására ettől a tervétől visszalépett.²⁷ A *Zalai Hírlap* tudósítása szerint Hamburger Jenő is hasonló jellegű autonómia-javaslatot terjesztett a kormány elé december 6-án; ő a tájegységet autonóm területté nyilvánította volna, hivatalos nyelvként a horváttal, s az iskolákban horvát nyelvű tanítással.²⁸ A belügyminisztérium az érdekelt Zala és Vas vármegyék képviselőinek a meghallgatása után két önálló, nemzeti alapú vármegye megalakítása mellett döntött, külön-külön a horvátoknak és a szlovénoknak. Úgy vélték, hogy a Mura és a Dráva közötti horvát közösség számára ez megfelelő alternatíva lehet a Magyarországtól való elcsatolással szemben. Feltételezték, hogy az erősen vallásos, római katolikus horvát népesség így már szívesebben marad a magyar állam fennhatósága alatt, mintsem a jugoszláv államban dominánsnak vélt szerb pravoszlávoknak alárendelt státusban. A muraközi „horvát megyét” a magyar kormány néhány nap alatt létre akarta hozni. Úgy tervezték, hogy az iskolákban és vallási intézményekben azonnal

²⁵ *Kövágó L.*: A magyarországi délszlávok i. m. 107–108.

²⁶ A november első felében zajló muraközi zavargásokról, valamint a megtorlások értelmezéséről eltérő volt a magyar és a horvát álláspont, ezért az eseményeket mindkét fél a saját érdekeinek megfelelően magyarázta. A varasdi nemzeti tanács elnökének, dr. Križmannak a nagykanizsai kormánybiztoshoz küldött táviratát a nemzetiségi miniszterhez is eljuttatták. Križman családottságának adott hangot a muraközi zavargások miatt, amiért a magyarokat hibáztatta, mert szerinte azok a két nép jó viszonyát megzavarják. Križman úgy értékelte, hogy a Muraközben és más vidéken történt zaklatások és kihallgatások okát a „lelketlen rekvirálásokban” kell keresni. A muraközi helyzet Križman szerint nem indokolta a magyar alakulatok durva eljárását, amelyeknek a tagjai „törvénykezés nélkül akasztanak, ölnek és harácsolnak”. MNL OL K 40 1918-XVI. 782. A varasdi kormánybiztos távirata Nagykanizsa kormánybiztosának.

²⁷ *Kövágó L.*: A magyarországi délszlávok i. m. 109.

²⁸ Muraköz autonómiát kap. *Zalai Hírlap*, 1918. december 9. 2.

bevezetik a horvát nyelvet, a közigazgatásban pedig a lakosságnak díjmentesen biztosítanak tolmácsokat, mivel tudatában voltak annak, hogy a nyelvet kellő szinten bíró hivatalnokállománnyal nem rendelkeztek.²⁹ Az 1918. december 13-án és 14-én zajló belügyminisztériumi tárgyalás nagy hiányosságának tekinthető, hogy azon nem voltak jelen az érintett muraközi horvát közösség képviselői. A körülmények alapján azonban feltételezhető, hogy ha részt vesznek is a megbeszélésen, a javasolt autonómia-terv akkor már számukra kevés lett volna.

A magyar belügyminiszter – amint az az 1918. december 8-án Jászi Oszkárnak írott leveléből kiderül – utasította Zala vármegye alispánját, hogy a Dráva folyó mindkét partjának őrzését engedje át a horvát kormánynak, „ha a magyar érdekek megvédése súrlódások elkerülése nélkül lehetetlenné válnék”.³⁰ A helyzet súlyosságát jól mutatja az a főispáni megbeszélés, amelyre 1918. november 15-én a varasdi főispáni hivatalban került sor, főképp a muraközi zavargások tárgyában. Az eseményen horvát részről Kulmer Ferenc varasdi (városi és megyei) főispán, magyar részről pedig dr. Huszár Pál, a csáktornyai járás főszolgabírója voltak jelen, valamint a két érintett hadsereg képviselői, Khun György alezredes, a csáktornyai járási nemzetőrség parancsnoka, illetve a varasdi nemzeti hadsereg parancsnoka. A csáktornyai főszolgabíró a tárgyaláson ismertette, hogy Zala megye törvényhatósági közgyűlésén értékelték a Muraközben történt eseményeket, és megállapították, hogy a túlkapásokat muraközi illetőségűek vagy stájervidékiek követték el, nem pedig a horvátországi „zöld káderhez” tartozók. Szerinte ezért tovább is biztosított a „jó baráti viszony” alapfeltétele. A varasdi főispán azonban felvetette, hogy a muraközi menekültek nemzeti és politikai jellegű megtorlásokról számoltak be, amit – szerinte – nem alaptalanul tettek, ezért hangsúlyozta, hogy „az nem tesz jót a varasdi lakosságnak”. A főszolgabíró cáfolta a főispán megállapítását, és kijelentette, hogy a külső beavatkozások csupán a pusztítások utáni helyreállítást szolgálták. A tárgyalás jegyzőkönyve szerint a csáktornyai főszolgabíró érvelése semmilyen szempontból nem győzte meg Kulmer főispánt, aki elmondta, hogy egy varasdi tiszt a drávavásárhelyi (Nedelišče) események által kiváltott konfliktus megfékezésére toborzott önkénteseket. A főispán szerint a horvátországi (varasdi) oldalról „mentek rendet csinálni” a muraközi oldalra, mert olyan hírek érkeztek hozzájuk, hogy „helyben nem tudják biztosítani a rendet és veszélyeztetve van a lakosság”.³¹ Kolbenschlag alispán, aki a találkozó-
nak a kezdeményezője volt, korábban idézett beszámolójában azonban határozottan állította, hogy a novemberi zavargásoknak, melyek a főúri rend tagjai, a

²⁹ Muraköz – külön vármegye. Zalai Hírlap, 1918. december 18. 1–2.

³⁰ MNL OL K 40 1918-XVI. 909. A belügyminiszter Jászi Oszkárnak küldött értesítése, 1918. dec. 8.

³¹ MNL OL K 40 1918-XVI. 909. A 31. jegyzetben idézett belügyminiszteri értesítéshez mellékelt, a varasdi főispáni hivatalban zajló 1918. november 15-ei megbeszélésről készült jegyzőkönyv.

nagyobb vagyonnal rendelkezők és az állami szervek képviselői ellen irányultak, a Muraközben nemzeti jellege volt, hiszen magyarok ellen követték el azokat, valamint konkrét magyarellenes megnyilvánulások is bőven akadtak (például letép-tek a magyar feliratokat vagy átfestették azokat, illetve magyarellenes szövegeket harsogtak).

Zágrábnak – annak ellenére, hogy áldozatokat követelt a garzdálkodások megtorlása a Muraközben – politikai szempontból kapóra jött a durva magyar fellépés. A helyzet a következő hetekben rendkívül feszült volt. Zala megye alispánja 1918. december 17-én arról tájékoztatta a nemzetiségi minisztériumot, hogy a csáktornyai főszolgabíró horvátországi sajtóhíre alapozott üzenete szerint a horvátok önkéntes légiót szerveznek a Muraköz megszerzése érdekében. A toborzást a főszolgabíró szerint a „szokol szövetség”³² végezte.³³ A horvát betörésre utaló figyelmeztetések nem voltak alaptalanok, mert 1918. december 24-én a Muraköz mindkét járását jugoszláv csapatok szállták meg. A katonai cselekményre annak ellenére sor került, hogy a formálisan érvényben lévő demarkációs vonalat a Dráva képezte. A zalai alispán hivatalos beszámolója szerint a délszláv katonai alakulatok parancsnoka felszólította a csáktornyai járás irányításával megbízott Gyömörey István tiszteletbeli főszolgabírót, hogy a járás vezetését adja át neki. Gyömörey kényszerhelyzetben átadta a hatalmat, azonban Zala vármegye nevében tiltakozott a megszállás ellen. A megszálló katonaság lefoglalta az élelmiszerállományt, a csáktornyai állampénztárt, a főszolgabírói hivatal pénztárában lévő készpénzt és egy takarékpénztári betétkönyvet, valamint az ott talált iratokat. A perlaki járás megszállása is hasonlóan zajlott. Ott Zalán Gyula főszolgabíró december 30-án adta át végérvényesen a hatalmat az akkorra már Horvátországból megérkező civil tisztviselőknek.³⁴ Matija Slavič szerint a Muraközt megszálló jugoszláv katonai alakulatban túlnyomórészt horvát nemzetiségűek voltak, valamint néhány szlovén önkéntes. A megszálló egységek

³² A szokol (szláv nyelveken jelentése: sólyom) egyesületek a szláv nemzeteknél a testnevelő tevékenységet felkaroló szervezetekként jöttek létre a 19. század közepétől, majd a század végére többnyire mozgalommá alakultak át, melyeknek – a testnevelés mellett – nemzetetértő politikai és ideológiai programja is volt. Tagjai (többnyire fiatalok) általában a szabadságot és a fejlődést hangoztató közegekből verbuválódtak (később túlnyomórészt baloldalinak számító körökből), míg a keresztény és népi érzelmű irányzatok – hasonló célból – ún. orel (jelentése: sas) egyesületeket alapítottak. A két világháború közötti időszakban a két különböző politikai-ideológiai közegehez tartozó szervezetek (mozgalmak) között erőteljes, gyakorta konfliktusokba torkolló rivalizálás zajlott.

³³ MNL OL K 40 1918-XVI. 945. Kolbenschlag Béla zalai alispán jelentése a nemzetiségi minisztériumnak, 1918. dec. 17.

³⁴ MNL ZML IV. 404b. 3058/ni.1919. 1. Kolbenschlag Béla alispán helyzetjelentése a megyei törvényhatósági bizottságnak, 1919. febr. 5.

főparancsnoka Slavko Kvaternik ezredes volt.³⁵ A korabeli események egyik muravidéki résztvevője, Ivan Jerič, arra utalt, hogy Perlakon azokban a napokban a lakosság egy nagygyűlés keretében kinyilvánította elszakadási szándékát Magyarországtól, valamint egyesülését Jugoszláviával.³⁶ Ez a nagygyűlés 1918. december 31-én volt, azonban már azt megelőzően is néhány településen sor került hasonló eseményre. A horvát (délszláv) hatalomátvétel tiszteletére szervezett központi muraközi nagygyűlésnek a december 27-ei csáktornyai népgyűlés tekinthető, amelyet a nagyszámú résztvevő miatt, akik a tájegység egész területéről érkeztek, a polgári iskola udvarán kellett megtartani. A rendezvény főszónoka Ivan Novak, a muraközi Horvát Nemzeti Tanács elnöke volt. A népgyűlést követően a nemzeti tanács vezetői arról döntöttek, hogy a tájegység nemzeti tanácsainak együttes, ünnepi közgyűlésére 1919. január 9-én kerül sor, és azt a napot nemzeti ünneppé nyilvánították. Azon a rendezvényen a horvát források szerint mintegy tízezren gyűltek össze.³⁷

A Muraköz megszállásával kapcsolatban a magyar VI. számú csendőrkörületi parancsnokság 1919. január 3-án jelentést küldött Székesfehérvárról a belügyminiszternek (amelyet január 9-én a miniszterelnök is megkapott). Ebben arról számoltak be, hogy a Muraközt és a Muravidéket megszálló csapatok „dalmát tengerészekből, horvátországi illetőségű volt közös hadseregbeli és honvéd katonákból, horvát illetőségű volt pécsi hadapródiskolai növendékekből, muraközi illetőségű, volt 20. gyalogezredbeli és 48. közös ezredbeli átpártolt katonákból és a megszállás pillanatában részünkről őrségen volt és fegyveresen azonnal átpártolt muraközi illetőségű katonákból” tevődtek össze (az adatokat a zalaegerszegi szárnyparancsnokságtól beérkezett információk alapján összegezték). A megszállás irányát és ütemét illetően közölték, hogy az előnyomulás Varasdról indult 1918. december 24-én hajnalban, és mindenütt meglepetést okozott. Az őrsállomásokon legelőször az őrs laktanyákat szállták meg, ezért a csáktornyai, stridóvári, muraszerdahelyi, miksavári és dékányfalvi őrsök legénységét mind elfogták. Csak az alsódomborúti és perlaki őrs legénységének sikerült elmenekülnie. Az elfogott legénységet mindenütt súlyosan bántalmazták, és a laktanyákat szétdúlták. A jelentés szerint a megszálló csapatok az összes kincstári és magánvagyonot, valamint egyéb értékeket elrabolták, a legénységről még a ruhát és a lábbelijét is leszedték. Minden volt magyar őrsön azonnal felállítottak egy-két csendőrből s több katonából álló horvát őrsöt. Arra is utaltak, hogy Csáktornyan a magyar feliratokat és a cégétblákat mindenütt levették s kicserélték horvátal,

³⁵ *Matija Slavič: Naše Prekmurje. (Zbrane razprave in članki).* Ed. Vrbnjak Viktor. Murska Sobota 1999. 249.

³⁶ *Jerič, I.: Moji spomini i. m. 54.*

³⁷ *Sedmak, J.: Medjimurci! Domorodci! i. m. 47–68.*

a vasutasokat viszont további szolgálatra kényszerítették. A Muraközben elfogott csendőröket Csáktornyára kísérték, s ott őrizet alatt tartották őket. A jelentésben arra is utaltak, hogy leginkább a magyar csendőrök ellen irányult a lakosság ellenszenv, amit a november elején zajló garázdálkodások megtorlásával hoztak összefüggésbe.³⁸

A Muraközt megszálló katonai alakulatok egyik csoportja, Jurišič százados vezetésével átkelt a Murán, és néhány napra – 1918. december 26-a és 1919. január 3-a között – megszállva tartotta Alsólendvát, Belatincot, Muraszombatot és több más környező települést is. Ezekről az alakulatokról a zalai alispán a törvényhatósági bizottságnak készített jelentésében azt közölte, hogy irreguláris csapatok voltak, s nagyrészt a Muraközben felfegyverzett egyénekből tevődtek össze.³⁹ Slavič szerint Jurišič csapatának a betörése, amelyben önkéntesek vettek részt egy csoport tengerésszel, a százados saját kezdeményezésére történt, amit nem egyeztettek a tágabb térség délszláv katonai vezetőivel. A Maribor (Marburg) katonai megszerzését irányító Rudolf Maister is (akit e kimagasló teljesítményéért azonnal őrnagyból jugoszláv tábournokká léptettek elő) azokban a napokban tervezte a Muravidék megszállását, azonban Jurišič akciója meglepte, és ezzel megakadályozta abban. Slavič azért is megkérdőjelezte a százados cselekedetének helyességét, mert az „nem tájékozódott a Stájerországért és a Muravidékért illetékes szlovén nemzeti tanácsnál”,⁴⁰ s emiatt – szerinte – tudatlanságának és túlkapásának súlyos ára lett.⁴¹

Miközben a Murától északra fekvő települések esetében a magyar karhatalmi alakulatok határozottan felléptek és elűzték Jurišič megszálló csapatát, a Muraközben erre nem került sor. Ivan Jerič fentebb idézett írásában azt feltételezte, hogy a magyar kormány felismerte a november elején történt zavargások megtorlásakor elkövetett atrocitások következményeit és megijedt az újabb beavatkozástól, mivel közeledett a békekonferencia. A novemberi események kétségtelenül beárnyékolják a muraközi viszonyokat, azonban Jerič véleménye mégsem tekinthető döntő oknak. A Muraközre vonatkozó magyar magatartás tényleges okát sokkal inkább Magyarország általánosan bizonytalan helyzetében, katonai szempontból reménytelen állapotában, valamint az emiatt keletkező, behatárolt mozgástérben kereshetjük. Magyarország közvetlenül a megszállást követően

³⁸ MNL OL Miniszterelnöki iratok (a továbbiakban: K 26) 1919-XXXVII. 174. A Magyar VI. sz. csendőrkerületi parancsnokság jelentése a belügyminiszternek a Muraköz és a Muravidék karácsonyi megszállásáról, 1919. jan. 3.

³⁹ MNL ZML IV.402.a. 3058/1919. A közgyűlést, amelyre az idézett alispáni jelentés készült, a politikai helyzet miatt nem tartották meg.

⁴⁰ A tanulmányban található fordítások, amennyiben nem jelezzük másképpen, a szerző munkái.

⁴¹ *Slavič, M.*: Naše Prekmurje i. m. 38., 251–253.

tiltakozott d'Esperey tábornoknál, az antant hadsereg illetékes parancsnokánál, azonban mielőtt annak válasza megérkezett volna (amely egyébként néhány nappal később nemleges volt), már sor került a magyar és jugoszláv katonai alakulatok összecsapására a Murától északra fekvő területeken. A gyorsan változó körülmények közepette, az antant közömbös, magyar szempontból kedvezőtlen viszonyulása hatására, a hadügyminiszter csak a Muravidék területének felszabadításáról rendelkezett, a Muraközt pedig a jugoszlávok kezén hagyta. A megszállt tájegység védelmét Belgrád katonailag azonnal megerősítette, annak ellenére, hogy a megszállást illetően elsősorban horvát érdekről volt szó, s a szerb politikai és katonai vezetők addig visszafogottak voltak a kérdésben.⁴²

A határvédelmi vonal parancsnoka, Habacher alezredes a megszállás kezdetekor azonnal reagált az eseményekre, és orvosolni próbálta a helyzetet. Már december 26-án jelentette a hadügyminisztérium elnöki osztályának, hogy azon a napon katonai részről Pirchner őrnagyot és Papp főhadnagyot, valamint a civil hatóság részéről dr. Krátkyt, Nagykanizsa város főjegyzőjét és Kumper tolmácsot Csáktornyára tervezte küldeni azzal a paranccsal, hogy felhatalmazott küldöttség tagjaiként a Magyarország ellen induló jugoszláv csapatok legmagasabb rangú katonai parancsnokságával tárgyalásba lépjenek. Habacher utasításokkal is ellátta őket, elsőként a demarkációs vonal megjelölését javasolta nekik. Ha pedig arra nem mutatott volna hajlandóságot a tárgyaló fél, akkor a horvátok további szándékát lettek volna kötelesek megismerni. Mivel a jugoszláv katonai hatóságok a megszállott területen egyeseket megfosztottak a szabadságuktól, az alezredes javasolta, hogy győzzék meg tárgyaló partnereiket egy vegyes bizottság felállításának fontosságáról, amelyik kivizsgálja a helyzetet. Addig pedig a fogvatartottak szabadlábra helyezését kezdeményezte. Habacher arra is utasította a küldötteket, hogy eszközöljék ki a magyar közigazgatás megmaradását. A magyar szándék őszinteségét illetően az alezredes azzal érvelt, hogy Jászi miniszter a Muraköz autonómiájáról biztosította őt, a novemberi túlkapások elkövetőit pedig felelősségre vonták, a statáriumot bevezető főispánt felmentették hivatalából. A kijelölt képviselőknek arról is tudomást kellett volna szerezniük, hogy a délszláv katonai alakulatok a Muraköz megszállását vajon az antant avagy a jugoszláv kormány rendelete alapján hajtották végre.⁴³

A hadügyminisztérium rendőri főosztályának 1918. december 30-ai jelentése, amelyet a miniszterelnökségnek, a külügyminisztériumnak és a nemzetiségi minisztériumnak küldtek, az 1918. december 25-ei alispáni telefonjelentésre hivatkozva arra

⁴² Fogarassy László: A magyar–délszláv katonai kapcsolatok története 1918–1921. In: Baranyai Helytörténetírás 1985–1986. Szerk. Szita László. Pécs 1986. 537–539.

⁴³ MNL OL K 26 1918-XLI. 6663. Habacher alezredes jelentése a hadügyminisztérium elnöki osztályának, 1918. dec. 26.

utalt, hogy a megszálló csapatok parancsnoka a Csáktornyára kiküldött magyar képviselőkkel mélyreható tárgyalásba nem bocsátkozott. Csupán közölte velük, hogy a Muraközt megszállta, mivel az ottani lakosság horvát, tehát a rokonokat szabadították fel a magyar uralom alól. A kiküldött képviselők megállapították, hogy a megszálló katonaság nem szerb, hanem horvát volt, ami megerősíti az arra vonatkozó, más (főképpen szlovén) forrásból származó állításokat. A Muraközben tartózkodó jugoszláv katonaságot 2000 főre becsülték, valamint egy lovas századot és tüzérséget is láttak. A jugoszláv katonai parancsnok térképén nyilak jelölték, hogy a továbbiakban – Alsólendva mellett, amelyet közben már megszálltak – Szentgotthárdot, Zalaegerszeget és Szombathelyt is megszállják majd, s tovább menetelnek a Duna felé. A vezérkari tiszt azt is tudatta velük, hogy Nagykanizsát is el akarták foglalni. A hadügyminisztérium leveléhez mellékelte alispáni telefonüzenet a néhány nappal később bekövetkezett eseményekre is utalt. Annak alapján arról kaptak értesítést a címzettek, hogy a Muraköz határát átlépve, a jugoszlávok Alsólendva városát és vasútállomását is megszállták, és mindenkit lefegyvereztek, aki fegyvert viselt. Az alispán utalt arra is, hogy a jugoszlávok bizonyára azért választották karácsony ünnepét a megszállás időpontjával, mert feltételezték, hogy akkor mindenki békességben van.⁴⁴

A Mura mente bizonytalan voltára utal a Zala megyei főjegyző 1918. december 27-ei keltezésű jelentése a belügyminiszternek, amelyben ő is utalt a Muraköz és Alsólendva megszállására.⁴⁵ Tájékoztatta a belügyminisztert, hogy Alsólendván a hivatalok és a magyar tisztviselők tovább működtek, azonban a helyiségekben horvát csendőrök is jelen voltak. A városban a jugoszlávok 25–30 embert, akiket a zalai főispán részéről elrendelt novemberi statárium végrehajtásával összefüggésbe hoztak, letartóztattak és Horvátországba vittek, ahol rendes bíróság elé akarták őket állítani. Közülük azonban időközben (a magyar bizottság odaérkezése előtt) 17 személyt elengedtek, akikről kiderült, hogy 1918 novemberében semmiféle túlkapást nem követtek el. A jelentés folytatásában a főjegyző a Habacher alezredes által december 26-án Csáktornyára kiküldött küldöttség útjára utalt, amely szerint a jugoszláv parancsnok közölte annak tagjaival, hogy a „szerbek előrenyomulása csak privát vállalkozás, mert ők csak a Muráig szállják meg az országot”, ezért ő visszarendelte a „szerb csapatokat” Alsólendváról és környékéről. A parancsot azonban nem tartották be, aminek okát a jugoszláv parancsnok – a főjegyző jelentése szerint – azzal a feltételezésével magyarázta, hogy a Muravidékre betörő csoport más utasítást is kaphatott. Arra vonatkozóan azt nyilatkozta a parancsnok, hogy „ezen intézkedéséért és kijelentéséért felelősséget

⁴⁴ MNL OL K 40 1919-VIII. 62. A hadügyminisztérium rendőri főosztályának összefoglalója a zalai alispán december 25-ei telefonjelentéséről, 1918. dec. 30.

⁴⁵ MNL OL K 26 1918-XLI. 6702. A Zala megyei főjegyző jelentése a belügyminiszternek, 1918. dec. 27.

nem vállal, mert a megszálló csapatok közvetlenül Belgrádból és Párizsból is kaphatnak utasítást”. Ez egybecseng a szlovén visszaemlékezők, elsősorban Matija Slavič véleményével, miszerint bizonytalan volt, hogy a Lendva-vidékre betörő Jurišić százados kinek a megbízásából lépte át a Mura folyót.⁴⁶ Visszatérve a zalai főjegyző idézett jelentésére, a Habacher alezredes által a Muraközbe küldött küldöttség arról is beszámolt, hogy egy jugoszláv hadnagy indítványozta az új demarkációs vonal azonnali helyszíni megállapítását, de az mégis meghíúsult, mert mire kiértek a helyszínre, egy horvát zászlós, vélhetően felsőbb utasításra, közölte velük, hogy a demarkációs vonal megállapítására vonatkozó terv tárgytalan. A Zala megyei főjegyző jelentése szerint az volt a magyar küldöttség benyomása, hogy a jugoszláv fél „le akarta őket rázni”.

Tekintettel a sajátos helyzetre, kevésbé meglepő, hogy a magyar kormányon belül sem alakult ki egységes álláspont a Muraköz státusáról. Voltak, akik a körülményekre való tekintettel hamar lemondtak a területről, mások viszont 1919. január elején még, a december 13-ai belügyminisztériumi tárgyalás szellemében azt fontolgatták, hogy egy kormánybiztost kellene küldeni Csáktornyára. Erre utal Obál Béla szlovén kormánybiztosnak az 1919. január 11-én Alsólendván feladott távirata, melyet a nemzetiségi minisztérium címére küldött (címettként név szerint Jekel tanácsos szerepelt). A távirat szövege a következőket tartalmazta: „Felszólítására, hogy a muraközi kormánybizottságot is vállaljak, a következő sürgős előterjesztést teszem. Muraszombatot és Vas megyét már teljesen megtisztítottam a betörő bandáktól. A Muraköz azonban még jugoszláv megszállás alatt áll. Hogy itt a két megyében a határvédelmi vonalat szervezhessem, feltétlenül szükségem volna, hogy ne csak a Muraköz, hanem egész Zala megye is kormánybizottságom alá rendeltessék, és a hatóságok ne gördítsenek utamba mindenféle okatlan akadályokat. Gyorsan és erélyesen itt csak úgy lehet dolgozni, ha egy katonai parancsnokság, nem csak egy polgári hatóság intézkedik. Vas és Zala megye egy határvédelmi vonalat képez. A határvédelem érdekében áll, hogy Vas megye után legalább egyelőre Zala megyével is feltétlenül rendelkezhessem, mert csak így tudnám a katonaságot minden szükségessel ellátni és együtt tartani. Az itteni vend és horvát nép is annyira kiábrándult a jugoszláv uralomból, hogy mindenben kezünkre játszik.” Obál a továbbiakban közölte, hogy Muraszombat „szinte ingyen” biztosított élelmet a katonáknak, valamint néhány nap alatt a környék tehetősebb polgárai majdnem félmillió koronát adományoztak a kormánybiztos által kezdeményezett határvédelmi alapnak.⁴⁷

⁴⁶ *Slavič, M.*: Naše Prekmurje i. m. 38., 250.

⁴⁷ MNL OL K 40 1919-XVI. 119. Obál Béla kormánybiztos távirata a nemzetiségi minisztériumnak, 1919. jan. 11.

A magyar kormány a Muraköz délszláv megszállását, tekintettel a rendkívül nehéz bel- és külpolitikai körülményekre, de facto tudomásul vette, de formálisan nem ismerte el. Az adott helyzetet ideiglenesnek tekinthette, amire két alább ismertetett határ menti tárgyalás alapján lehet következtetni. A megbeszéléseken járási, illetve megyei tisztségviselők vettek részt. Mindkét eseményre 1919 januárjában került sor, és a tárgyalások eredményeként áthelyeződött a demarkációs vonal a Dráváról a Murára, sőt attól másfél kilométerre beljebb a magyar területre. Az ideiglenes határvonal alakulását illetően sajátos jelenségről volt szó, mert míg az addig érvényben lévő demarkációs vonal meghatározása az antant katonai vezetői döntése alapján történt, ezúttal kétoldalú megbeszélés keretében került sor arra. Valójában az egyik érintett fél, a délszlávok követelésére helyeződött át a demarkációs vonal a Dráváról a Mura folyóra. Először 1919. január 12-én Muraszerdahelyen találkoztak és tárgyaltak a jugoszlávok megbízottjai a magyarországi képviselőkkel. Jugoszláv részről Dragutin Perkó alezredes, a megszállt muraközi terület katonai parancsnoka vett részt a tárgyaláson a tisztjeivel, a magyar oldalról pedig Schöpfl őrnagy és tisztársai, továbbá dr. Józsa Fábán járásorvos, az alsólendvai nemzeti tanács elnöke és dr. Vizkelety Árpád alsólendvai főszolgabíró. A tárgyalás keretében a délszláv küldöttség közölte, hogy a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kormányának a döntése alapján a demarkációs vonalat a Murától másfél kilométerre a magyar oldalon jelölik meg. Ez ellen a magyar küldöttség tiltakozott, de az „ellenségeskedések meggátlása végett” beleegyezett abba, hogy bevárja, míg a jugoszláv fél a saját kormányától újabb utasítást kap. Amikor a muraszerdahelyi tanácskozásról 1919. február 2-án beszámolt a *Muraszombat és Vidéke* hetilap, úgy fejeződött be a tudósítás, hogy „a horvátok előőrsei a hidak mindkét oldalát megszállva tartják”, valamint utaltak arra, hogy a magyar katonai alakulatok előőrsei mindenütt a Murától másfél kilométernyire északkeltre, azaz a muravidéki oldalon álltak.⁴⁸

Az említett (január 12-ei) megbeszélésről 1919. január 17-én Kolbenschlag zalai alispán tájékoztatta a zalai főszolgabírókat és polgármestereket, valamint a katonai parancsnokságot. Levelében nem tért ki konkrétan a demarkációs vonal kérdésére, és arra sem utalt, hogy a magyar kormány részéről ki tudott a megbeszélésről. Üzenetében csupán arra összpontosított, hogy a Muraközben, illetve Alsólendva és Muraszombat vidékén előfordult kiütéses tifusz és himlő továbbterjedésének megakadályozása érdekében január 12-én a kiküldött képviselők megállapodtak a megszálló jugoszláv parancsnokkal. Részletekbe menően tájékoztatta őket arról, hogy a Muraközbe be-, illetve onnan kiutazókat alapos

⁴⁸ Tárgyalásaink Jugoszlávia megbízottaival. Muraszombat és Vidéke, 1919. február 2. 2.

orvosi ellenőrzés alá vetik, valamint hogy a vizsgálat a közigazgatási hatóság által kiállított utazási igazolvánnyal igazolható.⁴⁹

A következő napon, 1919. január 18-án, Kolbenschlag alispán arról értesítette a főszolgabírókat, polgármestereket és rendőrkapitányokat, hogy újabb találkozóra került sor a muraközi jugoszláv kormánybiztos és az ottani katonai parancsnok, valamint az ő (tehát Kolbenschlag) megbízottja, Vizkelety Árpád tiszteletbeli főszolgabíró között. A Csáktornyán 1919. január 16-án⁵⁰ zajló megbeszélésen a következő határozatok születtek: „1. A muraközi és a szomszédos magyar járások között a kocsi, gyalog és vasúti forgalom akként állapíttatik meg, hogy minden személy, aki a muramenti járásokból a Muraközbe, és a Muraközből be Magyarországra akár gyalog, akár kocsin, vagy vasúton utazni szándékozik, tartozik az I. fokú közigazgatási hatóság által kiállított hatósági orvos által igazolt, és a katonai karhatalmi parancsnokság által láttamozott bizonyítványt felmutatni, mely szerint az utazó járványmentes vidékről való. A jugoszláv katonai parancsnokság a Muraközbe való belépést csakis politikailag és egyéb tekintetben megbízható egyének számára engedi meg, míg kommunista és bolsevista elemeket nem enged be., 2. Minden Muraközbe utazó egyén folyó hó 20-a után csakis 1000 korona erejéig lévő pénzüsszeggel utazhat, a többlet, amely esetleg feltaláltatik, az illető egyén tartózkodási helyére visszaküldetni fog., 3. A távbeszélő vonal Csáktornyárról minden irány felé újból megnyitvatik, azonban azt és a távírdát csakis hivatalos személyek vehetik igénybe.”⁵¹ A *Muraszombat és Vidéke* előbbi (a január 12-ei tárgyalásra vonatkozó, azonos cikkben közzétett) tudósítása szerint a január 16-án megrendezett csáktornyai tanácskozáson jugoszláv részről dr. Ivan Novak muraközi kormánybiztos és Dragutin Perkó alezredes, magyar részről pedig a már említett Vizkelety Árpád alsólendvai főszolgabíró vett részt. A tárgyaló felek a fent ismertetett határozatok mellett megállapodtak arról is, hogy a jegyzők ideiglenesen a Muraközben maradhattak, a fizetésüket a jugoszláv fél volt köteles folyósítani. A sajtóhír szerint Perkó alezredes kijelentette, hogy a délszláv alakulatoknak akkor (január 16-án) nem volt felhatalmazásuk arra, hogy átkeljenek a Murán. Arra is utalt, hogy azokat a tiszteteket, akiknek irányításával 1918 karácsonya után Alsólendvát megszállták, már megbüntették, valamint állítása szerint

⁴⁹ MNL ZML Zalaegerszeg város polgármesterének iratai. Közigazgatási iratok (a továbbiakban: V.1607/c) 1919. 71. doboz 374. Kolbenschlag Béla zalai alispán levele a zalai főszolgabíróknak és polgármestereknek, valamint a zalaegerszegi katonai parancsnokságnak, 1919. jan. 17.

⁵⁰ Az alispán említett levelében téves dátum szerepel, ugyanis január 18-át jelölték meg a tárgyalás időpontjaként, azonban a levél tartalma és a *Muraszombat és vidéke* idézett tudósítása alapján egyértelműen kiderül, hogy elírás történt.

⁵¹ MNL ZML V.1607/c. 1919. 71. doboz 374. Kolbenschlag Béla zalai alispán levele a zalai főszolgabíróknak és polgármestereknek, valamint a zalaegerszegi katonai parancsnokságnak, 1919. jan. 18.

eljárás folyt ellenük. Azokra a hírekre reagálva, miszerint Alsólendvát bombáznai fogják, a muraközi katonai parancsnok szintén megnyugtató kijelentéseket tett.

A magyar miniszteri fegyverszüneti bizottság a miniszterelnöknek címzett 1919. február 19-ei levelében arról ír, hogy a horvát–szlávón bán újabb tárgyalást javasolt a Muraközre vonatkozó demarkációs vonalról. A magyar kormány – Vix alezredesre, az antant misszió képviselőjének a nyilatkozatára hivatkozva, mely szerint a gazdasági határzár megszűnik, és a jugoszlávok az 1918. november 13-ai demarkációs vonalra térnek vissza – nem volt hajlandó a tárgyalásra. Az említett bizottság leveléből kiderül, hogy a két szembenálló katonai parancsnokság „a Mura folyóban állapodott meg, de ezt a magyar kormány sohasem hagyta jóvá”. A miniszteri fegyverszüneti bizottság szerint a horvát kormány taktikai okokból vetette fel a kérdést, hogy egy esetleges bilaterális megállapodással új politikai helyzetet teremtsen. Azonban a magyar kormány számára akkor a november 13-ai belgrádi katonai egyezmény volt mérvadó.⁵² Ez megerősíti korábbi megállapításunkat, miszerint a magyar kormány tisztában volt a muraközi helyzettel, ezért a demarkációs vonal áthelyezését a Dráváról a Murára tudomásul vette, de azt hivatalosan nem fogadta el, mivel 1919 februárjában még reménykedett a Muraköz státusának megváltozásában. Emiatt a horvát tartományi kormánynak a demarkációs vonalra vonatkozó, magasabb, feltehetően állami szinten történő bilaterális tárgyalási kezdeményezését nem fogadta el.

Összegzőképpen elmondható, hogy a Muraköz hovatarozásának kérdése az 1918. december 24-ei délszláv megszállással de facto eldőlt. A megszállás utáni hónapokban nem folytak állami szintű tárgyalások a Muraközről, a békekonferencián pedig megoldott kérdésként kezelték a tájegység hovatarozását. A muraközi impériumváltás jelentős hatással volt a Murától északra fekvő, szlovénok lakta vidékre és Alsólendva környékére is. Egyrészt 1919 januárjától ott állomásozott a Muravidék megszállására készülő jugoszláv katonai erő, másrészt Muraköz a példakép szerepet töltötte be a szlovénok szemében. Ugyan mindkét közösség önálló etnikumnak tekintette magát, mégis 1919 folyamán erőteljes horvát igényt fogalmaztak meg az alsólendvai járás területének megszerzésére. A járásban közvetlenül a délszláv megszállás utáni napokban, igaz rövid ideig, horvát hivatalnokok gyakorolták a hatalmat. A többségükben a történelmi Zala megye területéről való muravidéki szlovénokból álló küldöttség emiatti tiltakozásul 1918. augusztus 29-én Belgrádba utazott, ahol ismertették álláspontjukat és hangoztatták szlovén kötődésüket. A szlovén–horvát vita a Muravidéket illetően azzal zárult, hogy Pribičević jugoszláv belügyminiszter 1919. szeptember 2-án rendelkezett a kérdésben, s ennek

⁵² MNL OL K 26 1919-XXXIV. 1258. A miniszteri fegyverszüneti bizottság levele a miniszterelnöknek, 1919. febr. 19.

értelmében a Murától északra fekvő terület teljes egészében a szlovén érdekszféra részévé vált. A Muraköz, amely már bő fél évvel korábban a délszláv királyság megszállása alá került, Horvátország területének része lett.⁵³

A szlovén közösség ébredése és Obál Béla kormánybiztosi kinevezése

Kővágó László, aki az egypártrendszer időszakában a Mura mente dualizmus kori helyzetét és az 1918–1919-es időszakot is kutatta, találóan jellemezte a Mura menti szlovénok nemzeti tudatának állapotát, amikor azt hangsúlyozta, hogy „a magyarországi szlovének csak a 19. század végén jutnak el a szlovén nemzeti mozgalom kulturális szakaszához, s hogy nemzeti öntudatosodásuk útja a továbbiakban is ellentmondásos” volt.⁵⁴

Annak ellenére, hogy a Mura mentén élő szlovénok körében 1918 késő őszen a szomszédos muraközi horvátokénál kevésbé erőteljes nemzeti jellegű megnyilvánulásokkal találkozunk, azok jelei azért körükben is megmutatkoztak. A magyar miniszterelnökség keretében tevékenykedő, Jászi Oszkár tárca nélküli miniszter vezette „nemzetiségi minisztériumban”⁵⁵ felfigyeltek a jelenségre, mivel az első világháború utáni időszak nagyszabású politikai eseményei mellett (a monarchiabeli délszláv nemzetek egyesülése, majd csatlakozásuk a szerb királysághoz, továbbá az erdélyi események és a cseh–szlovák egyesülés) a Mura bal oldalán lévő terület járási és megyei szerveitől is több arra vonatkozó figyelmeztetést kaptak. A mura-szombati főszolgabíró 1918. december 4-én táviratban jelentette Jászinak, hogy egy 250 főből álló szlovén katonai alakulat megszállta a túlnyomórészt szlovénok lakta mura-szombati járás közvetlen szomszédságában lévő stájerországi Radkersburgot, ahol a hivatalokat is elfoglalták, a tisztviselőket pedig elbocsájtották. Az új radkersburgi városvezetéstől olyan hírek szivárogtak ki a mura-szombati főszolgabíró szerint, hogy a szlovénok december 9-én Vas és Zala vármegyéket is meg akarták szállni a Rábától a Muráig, hogy a lakosságot megnyerjék Jugoszláviának. A mura-szombati főszolgabíró attól tartott, hogy az esetleges megszállás a járása lakosságának hazafias hangulatát negatívan befolyásolná, ami rendezavarást, rablást és egyéb

⁵³ *Miroslav Kokolj*: Prekmurski Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije 1919–1941. Murska Sobota 1984. 22–23.

⁵⁴ *Kővágó L.*: A magyarországi délszlávok i. m. 40–47.

⁵⁵ Az 1918. október végi és novemberi magyarországi politikai változások utáni Károlyi-kormányban (majd Berinkey-kormányban) a Miniszterelnökség keretében tevékenykedett Jászi Oszkár tárca nélküli miniszter, akit a szakirodalom is leginkább nemzetiségi miniszterként említ. Ezzel párhuzamban a titkárságát nemzetiségi minisztériumnak nevezték, és ebben a tanulmányban is ezt a megnevezést használjuk. (Jászi Oszkár tisztségének hivatalos megnevezése: A Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési joga előkészítésével megbízott minister volt.)

súlyos cselekményt idézhetne elő.⁵⁶ A főszolgabíró táviratára hatással lehetett a szomszédos alsólendvai járásban, lázadás és fosztogatás céljából alig egy hónappal korábban összeverődött csoportok rossz emléke, és annak negatív hatása a Mura mente lakosságára. A Jászi vezette minisztériumnak az idézett táviratra vonatkozó véleménye szerint a ljubljanoi szlovén nemzeti tanácsnak lett volna a feladata megakadályozni a főszolgabíró által feltételezett túlkapásokat.⁵⁷ A félelmek ellenére (akkor még) nem került sor a délszláv katonai alakulatok hadműveletére a térségben. Radkersburg elfoglalásának azonban, az újonnan létrejött délszláv állam északi határainak alakulása mellett, a Muravidék tervezett megszállása szempontjából is fontos stratégiai szerepe volt, amire a későbbi nagyhatalmi döntést befolyásoló statisztikai adatok és egyéb jugoszláv érvek elkészítésében oroszánrészt vállaló Matija Slavič, a békekonferencia délszláv küldöttségénél szakértőként működő tudós több ízben is utalt. Slavič a muravidéki szlovénok nemzeti érzelmének megerősödése szempontjából fontosnak tartotta, hogy a stájerországi szlovénok lakta vidéken, Ljutomerban (Luttenberg) 1918. november 3-án, valamint Radgonában (Radkersburg, Regede) 1918. december 26-án szervezett, Jugoszláviát éltető nagygyűléseken a magyarországi szlovén közösségből is többen részt vettek.⁵⁸ Emellett Slavič utalt arra is, hogy a Vend-vidéki Magyar Közművelődési Egyesület megalapításának 25. évfordulója alkalmából Muraszombatban szervezett ünnepségen, 1918 októberében, a magyarok „félni kezdtek a szlovén nemzeti mozgalomtól”, ezért az úgynevezett vend elmélettel rukkoltak elő, amely szerint a szlovénok nem szlávok, hanem vendül beszélő magyarok.⁵⁹

A kialakult helyzetre való tekintettel Jászi Oszkár kormánybiztos kiküldését tervezte a Mura mentére. A nemzetiségi miniszter 1918. december 5-ei levelében tájékoztatta a belügyminisztert a „Muraközben lakó vend nép” helyzetéről.⁶⁰ Levelében akad néhány pontatlanság, amit a félreértések elkerülése végett meg

⁵⁶ MNL OL K 40 1918-XI. 642. A muraszombati főszolgabíró távirata a nemzetiségi miniszternek, 1918. dec. 4.

⁵⁷ Uo. A nemzetiségi minisztérium véleménye a muraszombati főszolgabíró táviratának átirata mellett szerepel.

⁵⁸ *Slavič, M.*: Naše Prekmurje. i. m. 37.

⁵⁹ Az alapján téves, a későbbiek során többször negatívan visszaható „vend elmélettel” bővebben itt nem foglalkozunk. Közismert, hogy az évszázadok során a magyar nyelvterületen a szlovén származású népeiséget „vendnek” (esetenként „vindusnak” vagy „vindustónak”) nevezték, aminek 1918 előtt nem volt különösebben negatív hangzása. Azonban az 1918 őszétől értelmezett, újkeletű „venddé nyilvánítás”, ami a Mura menti szlovén ajkú közösség szláv származásának megkérdőjelezését jelentette, káros és tudatosan gerjesztett „magyarázat” volt, ami a szlovén népcsoport vezetőinél és tagjainál ellenszenvet váltott ki. A későbbiek során Mikola Sándor és mások által képviselt álláspont különösképpen pejoratív hangzásúvá vált. Erről lásd *Göncz L.*: A muravidéki magyarság i. m. 13.; *Göncz László*: Felszabadulás vagy megszállás. A Mura mente 1941–1945. Lendva 2006. 48–57.

⁶⁰ MNL OL K 40 1918-XII. 637. Jászi Oszkár nemzetiségi miniszter levele a belügyminiszternek, 1918. dec. 5.

kell említeni. A szövegben a „Muraköz” földrajzi nevet a Vas és Zala megyék területén élő teljes, szlávok lakta vidékre használta, helytelenül. Amint arra korábban már utaltunk, a Muraközben, a Dráva és a Mura folyók közötti területen, évszázadok során horvát származású lakosság élt. A Mura folyótól északra pedig már szlovénok lakta területről beszélünk. Ehhez hasonló tévedés számos korabeli és későbbi iratban, újságcikkben és más forrásban is előfordult. Nem valószínű, hogy Jászi kabinetje ismeret- vagy/és információhiány miatt „mosta össze” a két népcsoportot, ugyanis negyedmillió lakost emlegettek. Valószínűbb, hogy 1918 novemberében, illetve decemberében fontos lehetett a magyar kormány számára, hogy nagyobb tájegységre vonatkozóan létesítenek horvát–szlovén alapú önkormányzatot, mert így a radikálisabb muraközi horvát megnyilvánulásokat könnyebben kezelhették volna. A Jászi-féle levélben az említett lakosság szám mindenképpen magas volt, mert a zalai és a vasi szlovénok akkor mintegy 70 ezren voltak, a muraközi horvátok pedig 85 ezren lehettek a korabeli országos és megyei statisztikai adatok szerint. Amennyiben ehhez hozzáadjuk azt a mintegy 25-30 ezer magyart, aki a ma Muravidéknek nevezett területen és a Muraközben élt (ők a későbbiek során a délszláv államhoz kerültek), akkor is csak mintegy 200 ezer személy élhetett a miniszter levelében említett területen. Jászi hangsúlyozta, hogy „a Muraközben lakó vend nép sorsa a horvát izgatás miatt bizonytalanná vált”, ezért kívánatosnak tartotta a szlovén lakosság érdekeit képviselő állandó kormánybiztos kirendelését. A tisztségre dr. Obál Bélát, az eperjesi teológiai akadémia tanárát javasolta. Obál szlovén kötődésű volt, a Mura mentéről, Vashidegkútról származott, és – Jászi szerint – a szlovénok rokonszenveztek vele. A miniszter elképzelése alapján a tervezett közigazgatási reform keretében a szlovénokat egy önálló szervezeti egységbe (járásba vagy megyébe) kellett volna tömöríteni, Muraszombat központtal. Erre azért lett volna szükség, mert a szlovénok „délről és nyugatról áramló, káros idegen hatásoknak” voltak kitéve. A „déli hatások” a Muraközből érkeztek, ahol – ahogy arra utaltunk – a magyarellenesség és az elcsatolási törekvés erőteljesebb volt, a nyugati befolyással pedig a stájer vidéken létrejött szlovén nemzeti tanács tevékenységére utalt a miniszter. A maribori (Marburg) székhelyű nemzeti tanács ugyanis elsőként emelte programjába a magyarországi szlovénok csatlakozását az új délszláv államhoz.⁶¹

Még mielőtt a belügyminiszter döntést hozott volna a javasolt szlovén kormánybiztos kinevezéséről, Obál Béla Jászi megbízásából Zala és Vas vármegyék szlovénok lakta vidékére látogatott, hogy felmérje a tényleges helyzetet. A korábbi évekhez képest kedvezőtlenebb állapotot tapasztalt, s december eleji telefonjelenésében arról számolt be, hogy „a vend lakosság meglehetősen elhagyatottságban és

⁶¹ *Slavič, M.*: Naše Prekmurje i. m. 175–177.

nyomorban él, hangulata elkeseredett, de még javunkra fordítható”. Obál szerint a legsürgősebb élelmezési és közszükségleti cikkek azonnali biztosítása a helyzetet kedvezően befolyásolná, ezért 100 ezer csomag dohány, 100 mázsa gyertya, 400 hordó petróleum, 700 mázsa cukor, 200 vagon szappan, 100 mázsa talpbőr, valamint szivar és megfelelő mennyiségű cigaretta minél hamarabbi küldését szorgalmazta.⁶² A nemzetiségi miniszter javaslatára az élelmezési miniszter „nemzetiségi érdekből” elrendelte a hatáskörébe tartozó cikkek biztosítását, a dohányáru ügyében pedig a pénzügyminiszterhez fordultak segítségért. Valamennyi említett áru biztosítása hosszabb időt igényelt, az úgynevezett cukorközpontot azonban az élelmezési miniszter utasította az érintett megyék cukorkontingensének azonnali, soron kívüli leszállítására a Muravidékre, amiről a közlélelmezési hivatal 1918. december 8-án értesítette a nemzetiségi minisztert.⁶³

Obál Béla mellett még egy személy, Weiss Konrád is esélyes volt az említett kormánybiztosi tisztségre. December elején őt is elküldték a Mura mentére az Obáléhoz hasonló terepszemlére. Weiss Muraszombatból 1918. december 7-én táviratban jelezte Jekel Péter miniszteri tanácsosnak, hogy „Barkóc községben az összes lakosság részvételével megalakult az első vend gazdatanács, mely kezembe letette a húségesküt a népköztársaságra és a népkormányra”. Weiss szerint a szlovén közösségnek gazdasági természetű igényei voltak (ő petróleumot, sót, gyufát, dohányt, lúgkőt, meszet említett). Arra is utalt, hogy a barkóci gyűlésen a „jugoszlávok” megpróbálták zavart okozni, azonban a község „egyhangúlag állást foglalt a magyarság mellett”. Az esemény körülményeit nem részletezte. A kiküldött kormánybiztos-jelölt további gazdatanácsok megalakulására is utalt a környékbeli szlovén falvakban.⁶⁴ Szorgoskodása ellenére Weiss nem nyerte el Jászi tetszését, aki a hozzá átküldött táviratra reagálva december 9-én azt jelezte vissza Jekel Péter tanácsosnak, hogy az igényelt áruval kapcsolatos intézkedések megtörténtek, érvényesítésük az új kormánybiztos feladata lesz, akinek a „kinevezése folyamatban van”.⁶⁵ Nem tudjuk, hogy akkorra már eldöntötte-e Jászi, hogy kit fog javasolni a kormánybiztosi tisztségre, feltételezhető azonban, hogy Obál Béla élvezett nála előnyt. Erre utalt néhány héttel később a hivatalától búcsúzó Vas megyei főispán, Ostffy Lajos a belügyminiszternek írt 1919. január 14-ei

⁶² MNL OL K 40 1918-XII. 587. Obál Béla telefonjelentése Muraszombatból a nemzetiségi minisztériumba. (A pontos dátumot a telefonjelentést összegző szöveg alapján nem sikerült megállapítani, feltételezhető azonban, hogy az 1918. december 2–4. között történt.)

⁶³ Uo. A nemzetiségi minisztérium részéről az élelmezési miniszternek küldött felszólításra történő utalás és a Közlélelmezési Hivatal 1918. december 8-ai értesítése a nemzetiségi miniszternek.

⁶⁴ MNL OL K 40 1918-XII.730. Weiss Konrád távirata Jekel Péter miniszteri tanácsosnak, 1918. dec. 7.

⁶⁵ Uo. Jászi Oszkár miniszter Weiss Konrád idézet táviratának tartalmával összefüggő értesítése Jekel tanácsosnak.

levelében, amelyben felettesét a Vas megyei nemzetiségi helyzetről tájékoztatta. A főispán, akit úgyszintén Obál Béla váltott a megye élén, aprólékos beszámolóját azzal zárta, hogy „mielőtt főispáni széket átadnám utódomnak, aki elsősorban a nemzetiségi miniszter úrnak, Jászi Oszkárnak bizalmi embereként került Vas megye vend vidékének kormánybiztosi állására, tehát emberi valószínűség szerint a nemzetiségi miniszter úr intencióinak lesz letéteményese, kötelességemnek érzem belügyminiszter urat tájékoztatni Vas megye német nemzetiségi kérdéséről.”⁶⁶ Jászi Obál iránti „szimpátiájának” hátterét teljességében eddig nem sikerült feltárni, a legvalószínűbb okot azonban a világnézeti és a pártpolitikai szempontok jelenthették.

A szlovén nemzeti közösségért felelős kormánybiztos kiválasztása felkeltette a megyei és a járási szervezetek, valamint az érintett lakosság érdeklődését. A Magyarországot érintő óriási területveszteségek hatására ugyanis ennek a területnek a hovatartozása is a politikai érdeklődés látókörébe került. Stájer oldalról fokozódott az agitáció az újonnan létrejött délszláv állam iránti szimpátia erősítésére, miközben a helyi értelmiség, köztük sok szlovén származású (néhány római katolikus pap és a háborús évek során a szláv mozgalommal szimpatizáló fiatalember kivételével) a Magyarország mellett maradást szorgalmazta. Az utóbbi álláspont támogatása érdekében 1918. december 2-án Muraszombatban, a városháza tanácstermében népgyűlést tartottak, melyet Obál Béla hívott össze, akkor még kormány megbízottként. Sömen Lajos ügyvéd, a muraszombati nemzeti tanács elnöke és a *Muraszombat és Vidéke* főszerkesztője határozati javaslatot terjesztett a népgyűlés elé, amelyet a jelenlevők (akik között muraszombatiak és a környékbeli falvakból érkező képviselők egyaránt voltak) – az említett újság tudósítása szerint – éljenzéssel támogattak és elfogadtak. A nemzetiségi minisztériumba elküldött határozatot a december 2-ai népgyűlés 140 résztvevője látta el a kézjeggyével.⁶⁷ A december 2-ai muraszombati határozat a következőket tartalmazta: „Mi, muravidéki vendek 1000 évig híven kitartottunk a magyar állam mellett. Most amidőn a wilsoni elvek alapján teljes önrendelkezési jogot nyerünk, nem akarunk elszakadni a magyar államtól, de önrendelkezési jogunkkal élni kívánunk. Egyben azonban érdekeinknek megfelelően berendezkedni is akarunk. Eddig különböző megyékhez voltunk csatolva. De mindegyiknek mostoha gyermekei voltunk.” A határozat folytatásában azt kérték, hogy a Vas és Zala megyék mintegy 200 községében élő szlovénokat, „a Murától a Rábáig”, egy nemzeti alapon létrehozott megyében egyesítsék, melyet Muramegyének nevezzenek.

⁶⁶ MNL OL K 40 1919-XII. szám nélkül (vegyes iratok – 88-89, 90-91) Ostffy Lajos leköszönő Vas megyei főispán levele a belügyminiszternek. (Feltehetően 1919. január 8-án vagy 9-én írta, és január 14-én küldték tovább a minisztériumból.)

⁶⁷ Muramegye. Muraszombat és Vidéke, 1918. december 15. 1–2.

Az új megye székhelyül Muraszombatot javasolták, ahol szlovén nyelven működő közigazgatási intézmények, bíróság és tanfelügyelőség létrejöttét szorgalmazták. Állami támogatást kértek az iskolarendszer majdani bővítéséhez, s szorgalmazták a vasúti hálózat továbbfejlesztését, mindezt azért, hogy a szerintük elhanyagolt szlovén népesség gazdaságilag és kultúrájában is fejlődhessen. A határozatban külön kitértek az éppen akkor időszerű kormánybiztosi kinevezésre is, és megköszönték a népkormánynak, hogy a kívánságaik meghallgatása céljából a Mura mentére leküldték Obál Bélát, akinek bizalmat szavaztak. Arra kérték a kormányt, hogy „a fenti átalakítás és újjászervezés azonnali foganatosítása végett” Obált konkrét végrehajtó jogokkal ruházza fel, mert szerintük a „már nagymértékben folyó jugoszláv izgatásokkal és ígéretekkel szemben csak gyors és gyökeres intézkedésekkel lehet a Vend-vidéket a magyar államnak megtartani”.⁶⁸

Az idézett határozat 1918. december 12-én érkezett meg hivatalosan a Jászi-féle kabinethez, azon a napon, amikor a kormány döntött Obál kinevezéséről. A kormánybiztos székhelyül a minisztertanács Muraszombatot jelölte ki. A kinevezést az akkor hivatalban lévő Vas megyei főispán, Ostffy Lajos nem támogatta. Egy nappal a döntés előtt levelet küldött a kormánynak, amelyben ő is szorgalmazta a szlovén vármegye létrehozását, mert ellenkező esetben szerinte a szlovén agitációnak nem tudnak majd ellenállni. A főispán Obál ideiglenes kiküldését ugyan fontosnak tartotta, azonban az esetleges új, szlovén (vend) vármegye élére nem tartotta őt alkalmas személynek. Érvként a jelölt protestáns vallását említette, amit – szerinte – a katolikus vallású szlovénok nem fogadnának el. Ostffy a leendő kormánybiztos-főispáni tisztségre gróf Batthyány Zsigmondot javasolta. Vele ellentétben a muraszombati nemzeti tanács elnöke, Sömen Lajos táviratban is sürgette Obál Béla kinevezését, valamint a korábban úgyszintén kiküldött Weiss Konrád visszahívását. A kormánybiztosi megbízatást végül Obál Béla kapta, mi több, 1919. január 7-én Vas megye főispánjának is kinevezte őt a kormány, éppen a felmentett Ostffy helyébe. Mivel ettől kezdve a székhelye Szombathelyen volt, helyben tevékenykedő kormánybiztos-helyettesnek a szombathelyi főszolgabíró, Sinkovich Eleket bízták meg, aki korábban már muraszombati főszolgabíró is volt.⁶⁹

A Sömen Lajos vezette muraszombati nemzeti tanács (akárcsak a többi hasonló szervezet a Muravidéken) nem nemzeti alapon szerveződött 1918 késő őszen, hanem a Károlyi-kormány hatalomra kerülése utáni időszak általános „forradalmi” szerve volt. A Weiss Konrád által említett barkóci (és néhány környező faluban tervezett) gazdatanács mellett, a nemzeti alapú szlovén tanács megalapítását

⁶⁸ MNL OL K 40 1918-XII. 827. Az 1918. december 2-ai muraszombati népgyűlés határozata.

⁶⁹ MNL OL Belügyminisztérium, Elnöki iratok (a továbbiakban: K 148) 733. D. 1920-11-1459. Obál Béla kormánybiztos kinevezése.

csak 1919. január 3-ra hirdették meg Muraszombatban. Az első, feltehetően regionális jellegűnek tervezett muravidéki szlovén nemzeti tanács létrehozására akkor adódott lehetőség, amikor a Muraközt megszálló délszláv katonai alakulat egyik csoportja a Murától északra fekvő területre is betört, és Muraszombatot néhány napig megszállva tartotta. Az 1919. január 3-ra hirdetett esemény körülményei (január 3-a utólag az egyhetes jugoszláv megszállás utolsó napjának bizonyult) máig is tisztázatlanok, amint az is, hogy a szlovén nemzeti alapú tanács egyáltalán létrejött-e. Kővágó László összefoglalója szerint a Muravidék megszállásának támogatására Maister szlovén tábornok által küldött csoportnak kellett volna megalakítania a muravidéki szlovén nemzeti tanácsot, „amelynek elnökévé Božidar Sever fiatal stájerországi szlovén önkéntest jelölték ki”.⁷⁰ A Kővágó által használt feltételes mód arra utal, hogy a terv nem valósult meg, mert azt megakadályozta a magyar katonai alakulat 1919. január 3-án kora reggel befejeződött előrenyomulása, amely véget vetett Muraszombat és a Muravidék néhány napig tartó délszláv megszállásának. Matija Slavič ezzel szemben azt az álláspontot képviselte, hogy a muravidéki „szlovén nemzeti tanács tényleg megalakult”, és Božidar Sever elnökként állt az élére.⁷¹ A megalakulás körülményeire azonban Slavič nem tért ki. Ivan Jerič azt az álláspontot képviselte, hogy a Muraszombatot 1919. január 3-án visszafoglaló magyar katonai alakulat „Božidar Severt is elfogta, aki már a muravidéki szlovén nemzeti tanács alapításán fáradozott”, tehát ő a szervezet tényleges megalapítására nem utalt.⁷² Maga Božidar Sever egy Alsólendvára tervezett szlovén kereskedelmi létesítmény engedélyezésére vonatkozó kérvényében, amelyet 1919. október 22-én írt a már véglegesen megszállt Muravidék jugoszláv kormánybiztosának, az 1919 januárjában zajló muraszombati szlovén nemzeti tanács alapításával kapcsolatban a következőket hangsúlyozta: „Az 1918-as októberi fordulat után minden erőmmel a Muravidék és a Muraköz Jugoszláviához csatolásáért munkálkodtam, ezért tavaly decemberben Maister tábornok – mint kormány megbízottat, illetve a maribori katonai körzet megbízottját – Muraszombatba küldött, ahol a muravidéki ismerősökkel és nemzetünk elkötelezett képviselőivel a Muravidék megszállásának előkészületein fáradoztam, valamint Muraszombatban nemzeti tanácsot alapítottam stb., ameddig ez év január 3-án a magyar katonai alakulatok el nem fogtak.”⁷³ A muravidéki

⁷⁰ Kővágó L.: A magyarországi délszlávok i. m. 137–138.

⁷¹ Slavič, M.: Naše Prekmurje i. m. 38., 251., 253.

⁷² Jerič, I.: Moji spomini. i. m. 56.

⁷³ Arhiv Republike Slovenije. AS-60. Predsedstvo deželne Vlade za Slovenijo. Prekmurje IV. škatla (31). 13428/1920. Božidar Sever levele a muravidéki kormánybiztosnak, 1919. okt. 22. A levélnek nincs külön száma, sem jelzete, a szlovén belügyi hatóság elnöksége részéről egy Sever elleni vádemelés tárgyában 1920. december 2-án a szlovén tartományi kormány elnökségének küldött iratcsomóban található.

szlovén nemzeti tanács megalapításának kérdésében Sever idézett mondata kétértelmű, mert egyaránt értelmezhető a szervezés eredményes befejezéseként és a megalapítási folyamat említéseként. A tárgyalt eseményt illetően ezek után nehéz egyértelmű megállapítást megfogalmazni, az azonban nem vitatható, hogy a tervezett muravidéki szlovén nemzeti tanács fő szervezője Božidar Sever volt.

1919. január közepétől azonban már több, szlovénok lakta településen megalakultak a nemzeti tanácsok, amelyekről – a *Novine* című hetilap híradásai alapján – joggal feltételezhető, hogy a szlovén nemzeti érdek képviselője volt programjuk fontos célkitűzése: Szakonyfaluban (Sakalovci; Magyarországhoz tartozik) január 16-án, Murapetrócön (Petrovci), Kőhidán (Gederovci), Bírószeiken (Sodšinci) és Véghelyen (Krajna) pedig január 18-án.⁷⁴

Szlovén vonatkozású magyar közigazgatási és autonómia-tervek 1918 decemberétől 1919 márciusáig

A dualizmus időszakában a Mura mentén élő szlovénok nem rendelkeztek semmilyen területi jellegű szervezeti vagy képviselői formával, amelynek keretében anyanyelvüket, nyelvi és kulturális jogaikat intézményesen védelmezheték és alakíthatták volna. A többségükben egyházi működtetésű népiskolákban és a vallási élet keretében használhatták bizonyos mértékig a szlovén helyi nyelvjárást (a magyar betűrendszer alkalmazásával), azonban 1913-ig semmilyen nemzeti érdekérvényesítést megtestesítő intézménnyel nem rendelkeztek. Akkortól kezdett megjelenni szlovén nyelvjárásban a *Novine* hetilap, amely szerepet játszott a muravidéki szlovénok nemzeti ébredésében. A szlovén nemzeti tudat főként külső hatásra kibontakozó lassú ébredése és erősödése, valamint a Monarchia utolsó két évtizede során, nemegyszer a „pánszláv félelem” miatti magyar nemzeti jellegű túlkapasok okozta feszültség a Mura mentén is éreztette hatását. Az első világháború után azonban megváltozott a helyzet. A magyar kormány azért, hogy elébe menjen az erőteljesebb elszakadási törekvéseknek, hajlott arra, hogy a szlovénok lakta területre vagy annak bizonyos részére vonatkozó, nemzeti alapon szervezett területi egységet állítson fel. Annak ellenére, hogy a Mura menti szlovénok belső, a közösség részéről megfogalmazott követelése nem mérhető az 1918 őszén de facto már elszakadt, nagy lélekszámú nemzeti közösségek törekvéseihez (románok, szlovákok, szerbek, horvátok), de még a németek és a rutének igényeihez sem, a Jászi Oszkár vezette nemzetiségi minisztérium itt is próbálta

⁷⁴ „Narodni svet” („Nemzeti tanács”). *Novine*. Pobožen, družbeni, pismeni list za vogrske Slovence (a továbbiakban: *Novine*), 1919. február 2. 2.

menteni, ami még menthetőnek tűnt. A Muravidék akkor még kezelhető közegnek számított, hiszen 1919 első felében magyar fennhatóság alá tartozott.

Az első, nemzeti alapon tervezett szlovén önkormányzat a belatinci járás volt, amelyet eredetileg már az első világháború előtt létre kívántak hozni az alsólendvai járás szlovénok lakta településeiből. A történelmi Zala vármegye szlovénok lakta települései hatékonyabb megszervezésének a kérdése ugyanis már akkor felvetődött. A belügyminiszter 1913-ban jóváhagyta a Zala megyei törvényhatósági bizottság 1912. szeptember 9-én elfogadott határozatát, amelynek alapján a Zala megyei szlovénok lakta települések, Belatinc központtal, önálló járást alkottak volna. Azonban csak az 1918 késő őszen kezdődő, majd 1919-ben fokozódó szlovén önállósulási (és elszakadási) törekvések – amelyeket éppen az alsólendvai járás szlovén ajkú településeiben lehetett a leginkább érezni – készítették az illetékes megyei és az állami szerveket konkrétabb cselekvésre. A belatinci járás tényleges megalakulására néhány nappal a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt került sor, miután a belügyminiszter jóváhagyását a Zala megyei törvényhatósági bizottság közgyűlése 1919. március 12-én a 8257. sorszámú határozatával tudomásul vette. A határozat értelmében az új járás, melyet a belatinci, a bántornyai, a cserencsói, a bagonyai, a murabaráti és a zorkóházi körjegyzőségekhez tartozó települések alkottak, 1919. március 15-én kezdett el működni.⁷⁵

A muravidéki szlovénok körében a római katolikus papok voltak a közösség által beszélt szlovén nyelvjárás „intézményes” gyakorlói, terjesztői és védelmezői, mivel az értelmiség, valamint a csekély számú tekintélyesebb polgárság – a tanítókat kivéve, akik úgyszintén bizonyos szinten terjesztették és őrizték a szlovén nyelvet – többnyire közömbös volt a szlovén nemzeti tudat iránt. Az 1900-as évek elején Ivánóczy Ferenc vagy Franc Ivánóczy (eredeti családnevén Kodila) kanonok, a tudományos pályán is otthonosan mozgó római katolikus esperes volt a szlovén közösség szellemi vezetője, aki körül kialakult néhány szlovén származású római katolikus papból álló csoport, amelynek tagjaiból később, 1918 őszétől az úgynevezett nemzetébresztők lettek. Ivánóczy (aki 1913-ban elhunyt) az adott kor törvényes előírásai által megszabott mozgásteret követő egyéniség volt, és erőteljesen fellépett a szlovén nyelv és kultúra védelmében, visszautasította a szlovénnal szembeállított „vendezést”, ugyanakkor minden radikális politikai megnyilvánulástól távol tartotta magát. Véleménye szerint a muravidéki szlovénség nemzeti alapon nem részesült nagyobb elnyomásban, mint a magyar többségi nemzet tagjai, ezért Magyarországot a hazájának érezte.⁷⁶ Utódai közül

⁷⁵ MNL ZML V. 1607c. 1919. 77. doboz 2869. Értesítés a Zala Megyei Törvényhatósági Bizottság határozatáról, melyben a Belatinci Járás megalakításáról döntött.

⁷⁶ *Ivánóczy Ferenc: Vázlatok a régmúlt korból.* In: A vend kérdés. Szerk. Lukács István. Bp. 1996. 39–42.

idősebb Jožef Klekl, nyugalmazott cserencsói plébános számított a szlovén pap-ság meghatározó egyéniségének, aki leginkább az általa szerkesztett *Novine* révén aktív nyelvi, kulturális és szervezői szerepet vállalt a Mura menti szlovén közösség életében. A lap eleinte a magyar betűrendszert (ábécét) használta, majd idővel áttért a szlovén ábécére, bár a hetilap teljes terjedelmében mindvégig muravidéki szlovén nyelvjárásban jelent meg.⁷⁷ Klekl kétségtelenül rokonszenvezett a Mura mente délszláv államhoz való csatolásának gondolatával, bár azt nyilvánosan 1919 tavaszáig nem hangoztatta. A Mariborban székelő szlovén nemzeti tanács ljutomeri és radgonai gyűléseire (szlovén körökben „táboroknak” nevezték ezeket a találkozók) Klekl elküldte megbízható embereit, valamint megírta számukra a felszólalás szövegét is. A Jože Cigan útmester által Ljutomerban felolvasott szöveg úgy fejeződött be, hogy „a Muravidék (Slovenska krajina) a Murán túl élő szlovénokhoz csatlakozik, azaz Jugoszláviához.”⁷⁸

Slavič szerint (aki később a Mura mentével megbízott szakértőként tevékenykedett a békekonferencia jugoszláv küldöttsége mellett) a szlovén érzelmű római katolikus papok szűkebb csoportjához 5–6 személy tartozott: a már említett idősebb Jožef Klekl és ifjabb Jožef Klekl mellett Ivan Baša bagonyai, Štefan Kühár belatinci és Jožef Sakovič tornisai plébánosok.⁷⁹ A *Novine* 1918. december 8-ai számának vezércikkében Klekl (feltehetően az ifjabb) úgy fogalmazott, hogy „a magyar nyelvet korlátlan mértékben nem hagyjuk terjeszteni a mi vidékünkön, hiszen mi szlovénok vagyunk, ugyanannyi joggal, mint bármelyik másik nemzet”. Ugyanebben a lapszámban (*Nemci Železne županije* [Vas megye németjei] címmel) beszámoltak arról, hogy a Vas megyében élő német kisebbség tagjai már nemzeti tanácsot alakítottak és intézményes szinten követelik nyelvi jogaik biztosítását és érvényesítését. A szerző a cikkben feltette a kérdést, hogy „mi, szlovénok mikor mozdulunk már meg?”, majd figyelmeztetett arra, hogy „ha most szunyókálnak”, akkor örök időkre elmulasztják a lehetőséget nemzetiségi jogaik érvényesítésére. Bár nem sok reményt fűztek az eredményes érdekérvényesítéshez, a cikkben felszólították a plébániák híveit, lakosságát, hogy egy-egy tagot (papot vagy tanítót) jelöljenek meg, aki megalakulása esetén közreműködik majd a szlovén nemzeti tanácsban.⁸⁰

⁷⁷ A hetilapot egy időben, több mint egy esztendeig (1917 végétől a Tanácsköztársaság létrejöttéig) Jožef Klekl azonos nevű, fiatalabb unokaöccse, az úgyszintén papi pályát választó ifjabb Jožef Klekl szerkesztette, mivel 1910 után a betegeskedő és nyugállományba vonuló idősebb Klekl abban az időben többször is kórházi kezelésre szorult. Lásd *Slavič, M.: Naše Prekmurje* i. m. 36–37. Emiatt – a tárgyalt időszakban és még utána is – a cikkek szerzőinek meghatározásánál gyakoriak a tévedések.

⁷⁸ MNL Vas Megyei Levéltára (a továbbiakban: VaML), Klekl József muravidéki lelkész iratai (a továbbiakban: XIV. 10.) 227–230.

⁷⁹ *Slavič, M.: Naše Prekmurje* i. m. 246–247.

⁸⁰ *Nemci Železne županije* (Vas megye németjei). *Novine*, 1918. december 8. 2.

A magyar hatósági szervek éberren figyeltek az idősebb (és fiatalabb) Klekl tevékenységére, mint ahogy minden egyéb nemzeti kisebbségi újságra. A belügyminiszter 1918. december 7-én kérdést intézett a nemzetiségi miniszterhez az „államellenes sajtótermékek” postai szállításának megvonása tárgyában. A nemzetiségi minisztériumból az a válasz érkezett, hogy bizonyos német nyelvű sajtótermékek ténylegesen államellenesnek tekinthetők, ezért a betiltásukat kívánatosnak minősítették. A *Novine* „vend lapra” vonatkozóan pedig azt írták, hogy „lefoglalása rossz hatást keltene”. A belügyminiszterhez intézett, december 24-ei válaszában ezért Jászi Oszkár azt javasolta, hogy „a *Novine* című lap megjelenésének és terjesztésének korlátozását nem tartom a sajtótörvény szellemében összeegyeztethetőnek; a lap megfelelő irányítása végett azonban a vend ügyek kormánybiztosát egyidejűleg megkerestem”.⁸¹ Obál Bélához tényleg eljutottak Jászi Oszkár észrevételei. Egy december 23-ai levélben arra figyelmeztették a kormánybiztos, hogy a szóban forgó szlovén nyelvű hetilapban gyakran fordult elő „a magyar állameszmétől való elszakadásra felhívó közlemény”. Mivel a sajtótörvény értelmében a lap tartalmát nem lehetett befolyásolni, így kívánatosnak tartották Obál találkozását a főszerkesztővel, amelynek keretében a kormánybiztos „őt a magyar állameszméhez való ragaszkodás előnyeire figyelmeztetné és működését más irányba terelni igyekeznék”.⁸² Obál azt követően találkozott a főszerkesztővel (feltehetően az idősebb Klekkel), és a tárgyalás menetéről 1919. január 19-ei levelében tájékoztatta Jászit, valamint a belügyminisztert is. Közölte, hogy a *Novine* tartalmára vonatkozólag a szerkesztővel olyan megállapodásra jutott, hogy a találkozó után megjelenő lapszámokban kerülni fognak minden olyan „intenciót”, amely a magyar állameszme rovására lehetne.⁸³

Az újonnan létrehozott belatinci eljárás megalakulásának körülményei után szólunk kell a tágabb tájegység, a két megyében élő szlovénokra egészében kiterjedő szervezeti formáról is. Az egyik ilyen, 1918. december elején létrejött tervre, az Obál Béla által kezdeményezett Mura megyére már utaltunk. A másik terv születésénél is jelen volt Bagonyán (Bogojina), ekkor még csak a kormány megbízottjaként (nem volt még kinevezett kormánybiztos). A bagonyai nemzeti tanács 1918. december 1-jei gyűlésén határozatot fogadtak el, amelyben a budapesti kormánytól a muravidéki szlovénok részére autonómiát követeltek a közigazgatás, a vallás és az oktatás terén. A határozatot Ivan Baša, helybeli plébános a *Novine* hasábjain a következő formában ismertette: „Mi, a bagonyai körjegyzőség

⁸¹ MNL OL K 40 1919-XII. 278. A nemzetiségi miniszter válasza a belügyminiszternek államellenes sajtótermékek postai szállításának megvonása tárgyában, 1918. dec. 24.

⁸² Uo. A nemzetiségi miniszter levele Obál Béla kormánybiztosnak, 1918. dec. 23.

⁸³ Uo. Obál Béla kormánybiztos a belügyminiszternek és a nemzetiségi miniszternek címzett levele, 1919. jan. 19.

szlovén közössége, a magyarokkal való ezeréves együttélés szellemében kijelentjük, hogy a történelmi magyar határok keretében akarunk testvériségben élni valamennyi itt élő néppel, azonban a wilsoni elvek alapján a mi szlovén népünk részére igazságos, általunk irányított rendszer biztosítását kérjük egyházi, oktatási, kulturális és közigazgatási téren.” Baša plébános a továbbiakban elmagyarázta, hogy „az általunk irányított rendszer”-en (samopravda) autonómiát kell érteni. Hangsúlyozta, hogy a különböző hatósági szervektől, „a főispántól, alispántól, a bírától, tisztviselőktől, tanítóktól, jegyzőktől” elvárják, hogy szlovénul szóljanak hozzájuk vagy írjanak nekik levelet. Követelték, hogy hozzanak létre „szlovén vármegyét”, amelynek testületeiben a szlovén képviselők szlovénul beszélhetnek. A javasolt szlovén megye keretében tervezték megtárgyalni a közösségre vonatkozó legfontosabb döntéseket, valamint a megye lenne a szlovén képviselet megtestesítője a kormány felé. A bagonyai plébános az említett határozat ismertetése után a többi, Mura menti szlovénok lakta település lakosságához fordult és arra ösztönözte őket, hogy fogjanak össze, és minden faluban határozattal nyilvánítsák ki egyetértésüket a bagonyai nyilatkozattal, majd azt küldjék el az illetékes minisztériumnak.⁸⁴

Obál 1918. december 2-án Muraszombatban részt vett egy a bagonyaihoz hasonló összejövetelen, ahol – bizonyára az előző nap hatására – még inkább konkretizálódott Muramegye⁸⁵ létrehozásának a terve. Az ott elfogadott javaslatok lényegét, valamint az egyéb ajánlásokat az előző fejezetben már érintettük. A helyi és a megyei magyar nyelvű sajtó megpróbált a tervet illetően kedvező hangulatot teremteni. A Szombathelyen megjelenő *Vasvármegye* című napilap 1918. december 8-ai számában közölte, hogy a magyar kormány „a népek önrendelkezési joga alapján áll”, mert a szlovén megye támogatásával segített az ország területi integritása megvédésében, valamint „meg kívánja adni a nemzetiségeknek a legteljesebb autonómiát még akkor is, ha azért ők maguk nem is jelentkeztek”.⁸⁶ A bagonyai és a muraszombati „tervezet” között nem volt jelentős különbség, azonban mivel Bagonyán az „autonómia” szó erőteljesebben szerepelt, ami a többségi lakosság körében ingerlőbb lehetett, Obál Béla a Muramegye megnevezést javasolta Jászi miniszternek, aki – a belügyminiszter beleegyezésével – a kormány elé terjesztette annak jóváhagyását.

A „szlovén” vármegye javaslata, pontosabban annak a híre, sok emberhez eljutott. A római katolikus papság is tájékoztatta arról a híveit, akik a vallásos Mura menti szlovén lakosság abszolút többségét képezték. A szlovén érzelmű papok,

⁸⁴ Samoodložba narodov. Slovenci čujte (A nemzetek önrendelkezése. Szlovénok, halljátok.). Novine, 1918. december 29. 1.

⁸⁵ Ebben a formában szerepelt a korabeli szövegekben és helyenként a sajtóban.

⁸⁶ Vend vármegye alakul. Vasvármegye, 1918. október 8. 2–3.

különösen a Belatinc környékén tevékenykedők, sokat reméltek az általuk továbbra is autonómiaként emlegetett tervtől, amelyen a későbbiek során még módosítottak. Egyre erőteljesebben kezdték hangoztatni, hogy „egy szlovén sem maradhat” az autonóm területen kívül, éljen akár olyan községben vagy településen, ahol a szlovénok kisebbséget vagy szórványt képeznek. Ez már radikális követelés volt, hiszen – egyebek mellett – Alsólendvát és Szentgotthárdot is az 1919 januárjában javasolt szlovén autonómiához sorolták. (Másfél hónappal később a jugoszláv küldöttség a párizsi békekonferencián hasonló érvekkel követelte az említett városokat, valamint csaknem harminc magyar falut.) Slavič szerint a Zala megyei részen, a későbbi rövid életű belatinci járás területén tevékenykedtek a római katolikus papok legbuzgóbban a szlovén érdekekért. Azok tevékenységét nagyra értékelte, megfogalmazása szerint ő (tehát Slavič) „azokkal csinálta leginkább Jugoszláviát”.⁸⁷

Muramegye tervével sokan rokonszenveztek a szlovénok közül, míg a magyar származásúak és magyar érzelműek többsége, valamint a római katolikus egyházi vezetők bizalmatlanok, jobb esetben bizonytalanok voltak azzal szemben. A két „érintett” római katolikus esperes, a muraszombati (szlovén származású) Szelepecz János és az alsólendvai Strausz Flórián a szlovén nemzeti törekvéseket illetően tartózkodóak voltak. A túlnyomórészt Vas megyéhez tartozó evangélikus közösségek, a szlovénok is, kezdettől fogva elzárkóztak a muravidéki szlovén nemzeti megnyilvánulásoktól. Néhány fiatal, általában az első világháború frontjait megjárt személy, mint például az első világháború utáni hetekben fontos szerepet vállaló Ivan Jerič – aki már 1914 előtt büszke volt szlovén származására, majd a világháború alatt az együtt harcoló, szláv nemzetiségű katonáktól még jobban „megfertőzve” – már 1918 novemberétől a Mura mente Magyarországtól történő elcsatolását támogatta. Jerič, akit később úgyszintén római katolikus pappá szenteltek, ellene volt minden típusú autonómiának és szlovén önkormányzatnak Magyarország keretében; ő még arra sem vállalkozott, hogy az általa különösen tisztelt idősebb Klekl plébános kérésére a később ismertetett Klekl-féle autonómia-tervet lefordítsa szlovénra.⁸⁸

A bagonyai és a muraszombati gyűlések és a szlovén vármegye tervének a kormány elé terjesztése közötti napokban a szlovénok lakta terület elsődlegesen javasolt nevét illetően változás történt: a Muramegye helyett a „Vend vármegye” név szerepelt a kormányhatározat szövegében. A magyar kormány 1918. december 6-án, Batthyány Tivadar belügyminiszter javaslatára határozott arról, hogy „Zala és Vas megye vend nemzetiségű járásai és községei Muraszombat székhellyel vend

⁸⁷ *Slavič, M.*: Naše Prekmurje i. m. 247.

⁸⁸ *Jerič, I.*: Moji spomini i. m. 60.

vármegyévé alakítandók át, élén egy kormánybiztossal.”⁸⁹ Miután Obál Béla kormánybiztossá történő kinevezése előtt egy nappal, december 11-én, a kormány határozatot fogadott el a „vend kormánybiztosság” létrehozásáról, majd másnap kinevezte Obált a tisztségre, az utána következő hetekben a vármegye terv tökéletesítése és széleskörű társadalmi elfogadtatása volt az új szlovén kormánybiztos egyik legfontosabb feladata (a Mura menti lakosság számára biztosított legszükségesebb élelmiszerek és használati cikkek, valamint a határvédelem megszervezése mellett). A *Novine* Önrendelkezés (Samoodločba) című, 1918. december 8-ai vezércikke – amelyben ugyan nem említették a muravidéki szlovénok állami hovatartozásának a kérdését, és a Muramegyére vonatkozó tervezetre sem reagáltak konkrétan – az időszerű, a tervekben is érintett kérdésekkel foglalkozott. Kiemelte, hogy a Mura menti szlovénok kis lélekszámuk ellenére a köztársasági miliőben meg akarják őrizni a szlovén nyelvet, melyet „ezer évig ápoltak”, hisz egy köztársaságban mindenkinek joga van a közügyekhez, a saját nyelv használatához a templomban, az iskolában, a hivatalokban és az élet egyéb területein. Az említett cikk egészére hasonló hangnem volt jellemző. Szerepelt benne, hogy „kívánjuk a *vindis*, a *tót*, a *vend paraszt* megnevezések megszűnését a mi uraságaink beszédében, mert ezek a rabságra, az alattvalóságra emlékeztetnek bennünket, amikor a szlovén embernek csak dolgozni volt szabad az uraság javára, és mindennel egyet kellett neki érteni. Most ez mind elmúlt, a királyság intézménye összeomlott, és kikiáltották a népkormányt. Nincsenek többet nemzetiségek, mindenki egyforma, és egyforma jogokat élvez. Mi magunkat szlovénoknak nevezünk, és ez a megnevezés magyarul is használható. A magyar nyelv erőltetett terjesztését nem engedjük, mert mi szlovénok vagyunk, és annyi jogunk van, mint minden más nemzetnek.”⁹⁰ Feltételezhető, hogy Muramegye eredetileg tervezett megnevezésének átkeresztelését „vendre” aligha nézték jó szemmel a szlovén közösség vezetői és öntudatosabb tagjai. Erre utal a *Novine* más összefüggésben már idézett 1918. december 29-ei számában a vezércikk hangneme is. Abban már sokkal konkrétan, sőt radikálisabban fogalmaztak, amikor arról írtak, hogy miután a szlovénok, a horvátok és a szerbek a délszláv királyságban egyesültek és elfoglalták az általuk lakott, egykori magyarországi területeket, „erőteljesen felvetődik a kérdés, hogy mi lesz velünk, Mura menti szlovénokkal. Miért titkolnánk, hogy származásilag mi is jugoszlávok vagyunk. Ránk is érvényesek a wilsoni elvek által biztosított jogok, főképpen az, hogy megkapjuk saját autonóm körzetünket. Ha eddig szundítottunk is, ezentúl ne azt tegyük! A bagonyai nemzeti tanács megmozdult.”⁹¹

⁸⁹ *Kövágó L.*: A magyarországi délszlávok i. m. 132–133.

⁹⁰ Samoodločba (Önrendelkezés). *Novine*, 1918. december 8. 1.

⁹¹ Samoodločba narodov. Slovenci čujte (A nemzetek önrendelkezése. Szlovénok, halljátok). *Novine*, 1918. december 29. 1.

Obál Béla kormánybiztos „vármegyeszervező” munkájának a következő hetek nem kedveztek. December végén, miután megszállták a Muraközt, egy délszláv katonai csoport Jurišić százados vezetésével a Murától északra fekvő szlovén és magyar települések közül is többet elfoglalt. A mintegy 6-7 napig tartó megszállás körülményeivel és összefüggéseivel, valamint a jugoszlávoknál okozott negatív hatásával ezúttal mélyrehatóbban nem foglalkozunk, azt azonban hangsúlyozzuk, hogy szlovén körökben (főképpen Matija Slavič és Rudolf Maister tábornok) az eseményt a Muravidékért folytatott küzdelem szempontjából károsnak minősítették.⁹² Az 1919. január 3-a utáni magyar győzelem után hiába erősítették folyamatosan a határőrséget, Vas és Zala megyéknek a jugoszláv állammal nem szimpatizáló lakosságában folyton jelen volt a „szerb megszállástól” való félelem. A kedvezőnek nem mondható magyarországi belpolitikai fejlemények mellett a Jugoszláviával rokonszenvezők folyamatosan növekvő csoportjában Jurišić csapatainak portyázása erősítette az elszakadáshoz fűzött reményeket. A már korábban is jelen lévő feszültséget, valamint a tervezett közigazgatási átszervezésekkel összefüggő bizonytalanságot tovább fokozta az egyre erőteljesebb szlovén és magyar agitáció. Pozvék Fülöp és Mathisz Lajos Budapestről kiküldött agitátorok jelentése (1919. január 31-én) ezt nagymértékben alátámasztja. Küldetésük első napjai az ideiglenes délszláv megszállás miatt a magyar katonai sikertől függtek. Beszámolójukból kiderül, hogy a délszláv megszállók elleni hatékony fellépést Obál közbenjárásával sikerült megszervezni, s a „csapattal” január hó 3-án este 6 órakor Szombathelyről ők is Muraszombatba indultak. A jugoszlávok elleni, január 4-ei támadásban aktívan részt is vettek (az események egy nappal korábban történtek, a beszámolóban a dátumokat illetően hibás adatok szerepelnek – G. L.). Az agitációs tevékenységet a stájer határ menti községekben azonban nem tudták rögtön megkezdeni, mert Vashidegkút jugoszláv ellenőrzés alatt maradt. Pozvék és Mathisz szerint csak 1919. január 10-én sikerült őket „kiverni” onnan, és ők két nap múlva, január 12-én megkezdték agitációs útjukat. A következő napokban bejártak számos falut (Véghely, Vashidegkút, Rétállás, Görhegy, Perestó, Vízlendva, Felsőlendva, Alsó-Csalogány, Felső-Csalogány és Mátyásdomb – az általuk használt településneveket vesszük át – G. L.), majd január 30-án Muraszombatba érkeztek. Jelentésükben ismertették a jugoszlávok hasonló, szerintük intenzív tevékenységét a stájer határ menti községekben. A jelentés szerint az emberek ezért velük nem is akartak beszélni, sőt nem is hallgatták meg mindig őket, bár úgy vélték, hogy sikerült nekik a „jobb módú polgárokat meggyőzni az új Magyarország előnyeiről”. Kedvező körülményként értékelték, hogy időközben a jugoszlávok sorozást rendeltek el Regedében (Radgona, Radkersburg),

⁹² *Slavič, M.*: Naše Prekmurje. i. m. 251–253.

amitől a Mura menti lakosság nagyon tartott, mert félt, hogy ha délszláv környezetbe kerülne, akkor ismét a harcterekre kellene mennie. A magyar agitátorok szerint a szlovén ajkú lakosságnak az volt a kívánsága, hogy az iskolák alsó tagozataiban a gyermekek szlovénul is tanuljanak, a hivatalnokok ismerjék és használják a szlovén nyelvet, hogy a nép ügyes-bajos dolgait tolmács nélkül elvégezhesse, valamint hogy a hivatalnokok jobb bánásmódban részesítsék őket. Úgyszintén fontosnak minősítették, hogy a közvetlenül érintett lakosság számára a stájer határ átjárható legyen. Mivel időközben a magyarországi oldalon megerősítették a határvédelmet, Pozvékék jelezték, hogy emiatt a beszámoló elkészítésekor a jugoszláv agitátoroknak már nehezebb volt a dolguk. Javasolták (bizonyára egyéni érdekből is), hogy a magyar agitációt tovább kell erősíteni a vidéken, valamint hogy a nép kapja meg a legszükségesebb fogyasztási cikkeket (petróleumot, cukrot, szappant, gyufát stb.), mert „néhány községben még van elszakadási vágy”.⁹³ A magyar agitátorok jelentése Muravidék olyan részére vonatkozott (a Mura folyótól északra fekvő, közvetlenül a stájer határ menti településekre), ahol a jugoszláv és a szlovén nyomásgyakorlást feltehetően jobban ösztönözték, mint a Zala megyei szakaszon, ahol a szlovén nemzeti tudat eleve erőteljesebb volt.

A magyar kormány által támogatott „Vend vármegye” javaslatát a *Novine* 1919. évi első száma már határozottan bírálta. Azt kifogásolta, hogy a csak a nevében szlovén vármegye leple alatt valójában klasszikus magyar vármegyét kíván megvalósítani a magyar kormány, ahol majd legfeljebb az alacsonyabb rangú tisztviselők beszélnek szlovénul, a valóban befolyásosak azonban nem, mert azok – szerintük – magyarok lesznek. „Nekünk ilyen megoldás nem kell”, állt határozottan az említett cikk folytatásában, majd arra buzdították a Mura menti szlovénokat, hogy bárhol adódik arra lehetőség, mindenütt „autonómiát és önrendelkezést” követeljenek, mert az volt a „legkevesebb”, amit kérhetnek.⁹⁴ A *Novine* következő számában egyértelmű választ adtak arra, hogy miért kizárólag az autonómiát tartják elfogadhatónak: „Azért, mert nem hiszünk a magyar uraknak.”⁹⁵ Ugyanebben a lapszámban számoltak be a muravidéki szlovén kérdés rendezése céljából 1918. december 26-án szervezett regedei (Radgona, Radkersburg) „táborról” is, amelyen üdvözölték a délszláv királyság új kormányát, valamint kérték, hogy minél hamarabb „vegye szárnyai alá a Muravidéket”.⁹⁶

Ilyen hangulatban kívánta Obál Béla kormánybiztos megnyerni a szlovén lakosságot a kormány által elfogadott „Vend vármegye” ötletének. Az előkészítés

⁹³ MNL OL K 40 1919-XII. szám nélkül (vegyes iratok, 92–93.) Pozvék Fülöp és Mathisz Lajos agitátorok jelentése Muraszombatból, 1919. jan. 31.

⁹⁴ Ka želemo? (Mit szeretnénk?). *Novine*, 1919. január 5. 1.

⁹⁵ Zakaj želemo (Miért akarjuk?). *Novine*, 1919. január 12. 2.

⁹⁶ Tabor prekmurskih Slovincov (A muravidéki szlovénok tábora). Uo.

során tárgyalt Jožef Klekllel és néhány paptársával, miután azt tapasztalta, hogy számíthat a támogatásukra. Ezt látszik alátámasztani az idősebb Klekl által aláírt és a *Novine*-ben 1919. január 24-én megjelent nyilatkozat is. A nyilatkozatban a nyugalmazott cserencsói plébános a *Muraszombat és Vidéke* egyik cikkére reagálva kijelentette, hogy ő életében nem készített röplapot, mert az olyasmi távol áll keresztény értékrendjétől és elveitől. A népért vívott békés harcot, amellyel a mennyei és földi hazába segítheti őket, vállalta, azonban elhatárolódott minden erőszaktól, így a jugoszláv erőszakos területfoglalástól is. A nyilatkozatban békét kért, és a szlovén közösség felkarolását a békekonferencián, mert – szerinte – ott lenne a helye annak, hogy döntsenek a Muravidék hovatartozásáról. Akár Jugoszláviához kerülnek, akár Magyarországhoz vagy más országhoz, hangsúlyozta Klekl, ők azt elfogadják, és alkalmazkodnak a döntéshez. A nyilatkozatban azt is kifejtette, hogy a Muravidék részére szlovén autonómiát követelnek, bármelyik országban köt is majd ki a tájegység. Végezetül kijelentette, hogy a Muravidék Zala megyéhez tartozó plébánosai összefogtak és – „egyhangúlag” – hajlandók támogatni Obál kormánybiztos törekvéseit. A nyilatkozat támogatására a Vas megyei szlovénok lakta vidék római katolikus plébánosait is felszólította, hogy támogatásuk esetén együtt kérdezhessék meg a teljes Mura menti szlovén közösségtől: a fenti utat helyesnek tartják-e.⁹⁷ A Klekl által emlegetett és a zalai római katolikus papok által elkészített „szlovén autonómia” konkrét szövege a következő napokban vált ismertté, és jelentősen eltért a „szlovén vármegye” tervétől. Kezdetben azonban a közvélemény nem a szöveggel, hanem a Klekl-féle nyilatkozattal volt elfoglalva.

A *Muraszombat és Vidéke* reagált a nyilatkozatra. Azt rótták fel a szerzőnek, hogy részükről senki nem állította azt, hogy az idősebb Klekl írta volna a röplapot, ám az ő nyilatkozata – szerintük – még nem jelenti azt, hogy azokat a nagydolnyi ifjabb Klekl nem írhatta. Emellett főképpen a különböző újságokban a muravidéki eseményekről megjelenő „pontatlanságok” miatt nehezteltek a muraszombati lap szerkesztői. Azt még valamennyire megértették, hogy a „laibachi” (ljubljanai) lapok torzítanak, azonban elfogadhatatlannak tartották a téves és a kétes információkat a pesti újságokban, valamint különösen a *Novine*-ben, amelyet a szombathelyi püspöki nyomdában nyomtattak. Az Obál kormánybiztos által javasolt nemzeti alapú eljárás tárgyában arról számoltak be, hogy a *Novine* az ezzel kapcsolatos tárgyalásról is tévesen tudósított, mert 1919. január 17-én Belatincon a szlovén járásról, nem pedig a tervezett vármegyéről folyt a vita, és annak ellenére, hogy elhangzott ott néhány magyarellenes megjegyzés, „a délszláv államhoz

⁹⁷ Izjava (Nyilatkozat). *Novine*, 1919. január 24. 1.

való csatlakozásról nem tárgyaltak”.⁹⁸ A *Novine* február 2-ai számában ismételtén írt a belatinci eseményekről. A január 17-ei tanácskozásról azt közölték, hogy a rendezvényre nemcsak Obál toborozta a Zala megyei szlovénokat, hanem a jugoszlávok is, akik az újságcikk szerint „eléggé összekeverték a szálakat”. A bekiabálások és hangoskodások miatt értelmes párbeszédre szerintük nem került sor, és a szlovén járás további sorsa bizonytalanra vált.⁹⁹ Két másik, tartalmilag összefüggő cikkben a felsőlendvai gyűlésre is utaltak, amelyet úgyszintén Obál hívatott össze a belatincihoz hasonló céllal, azaz, hogy Felsőlendva központtal a szentgotthárdi járás szlovénjai is önálló járást kapjanak. A közlemény szerint Obál ott sem kapott támogatást, mert „a lakosság nem akart elszakadni Szentgotthárdtól”.¹⁰⁰

Az újságcikkekbe számos pontatlanság, netán tudatos félrevezetés és keveredés is került, ami tovább fokozta a különböző közigazgatási és autonómia-tervek körüli bizonytalanságot és a félreértéseket. Az említett belatinci tanácskozást illetően a *Zalai Hírlap* 1919. január 27-ei számában arról számolt be, hogy a kormánybiztos jelenlétében a „szlovén járásról” tárgyaltak. Feltehető, hogy a már régóta függőben lévő (e tanulmányban is ismertetett) belatinci szlovén járás kérdése lehetett a találkozó fő „napirendje”, s erre a jelenlevők névsorából is következtetni lehet. Az összejövetelen ugyanis a tervezett járásban érintett 28 szlovén falu előjárósága, a Belatinc-környéki hat jegyző, az alsólendvai, a szentgotthárdi és a későbbi belatinci járási főszolgabírók voltak jelen, néhány további meghívott társaságában. Érthető, hogy az összejövetelen az úgyszintén javasolt „vend vármegye” létrehozása is szóba került. Megkérdőjelezhető azonban az újságcikk azon megállapítása, hogy a tárgyalás résztvevői nem kérték az „önálló szlovén járást”, s csupán a járásbírószágon és a főszolgabírószágon igényeltek egy-egy szlovénul is beszélő szakembert.¹⁰¹ A *Muraszombat és Vidéke* is hasonló hírt közölt az említett ülésről a február 2-ai számában. Ezekben az esetekben nyilvánvalóan arról lehetett szó, hogy a magyar érdekeltségű újságok az autonómia és a szlovén járás ellenzőinek a véleményét hangsúlyozták. A különböző nézetektől és ellentmondásoktól függetlenül Obál Béla kormánybiztos az adott helyzetben a belatinci szolgabírói kirendeltség létrehozását szorgalmazta Cigány János vezetésével.¹⁰² Két hónappal később létre is jött a belatinci szlovén járás, Cigány János főszolgabíróval az élén.

A szlovén nemzeti alapú vármegye terve január második felében végleg megfeneklett, mert néhány Zala megyei római katolikus plébános cserencsói

⁹⁸ Már megint hazudtak Laibachban. *Muraszombat és Vidéke*, 1919. január 26. 3–4.

⁹⁹ Beltinsko spravišče (A belatinci egyezkedés). *Novine*, 1919. február 2. 2.

¹⁰⁰ Spravišče pri Gradi, Pri Gradi (Egyezkedés Felsőlendván, Felsőlendván). Uo.

¹⁰¹ A szerbek és Zalamegye. *Zalai Hírlap*, 1919. január 27. 1–2.

¹⁰² Tárgyalásaink Jugoszlávia megbízottaival. *Muraszombat és Vidéke*, 1919. február 2. 2.

összejövetelén, idősebb Klekl Jožef vezetésével, amint már utaltunk arra, megfogalmazták a muravidéki szlovén autonómia javaslatát. Klekl és paptársai ugyan találkoztak Obál Béla kormánybiztossal, és támogatást is ígértek neki a „szlovén vármegye” tervében, utólag azonban nehéz megállapítani, hogy a beszélgetésen milyen mértékben próbálták közös nevezőre hozni a két koncepciót, s azt is, hogy a radikálisabb autonómia-tervet a papok mennyire hallgatták el, s az sem világos, hogy mennyiben tértek ki a konkrét rendelkezések elemzésére. Bárhogy történt is, a Klekl-féle autonómia-javaslat nyilvánossá tétele a szlovén vármegye tervét lesöpörte az asztalról.

A szlovén autonómia-javaslatok

A muravidéki szlovén autonómia tervével kapcsolatban, melyet a félreértések elkerülése végett Klekl-féle javaslatnak nevezünk, Matija Slavič az írta, hogy annak szövegét a január 14-ei cserencsói gyűlésen tárták a nyilvánosság elé. A békekonferencián résztvevő jugoszláv küldöttség Muravidék szempontjából sikeresen működő szakértője szerint a Klekl-féle javaslat fontos rendelkezése volt, hogy „idegen uralom alatt egyetlen Mura menti szlovénnek se szabad elvesznie”. Amint ezt már említettük, a Mura menti területre vonatkozó későbbi jugoszláv követelések is ezt az érvet használták. Slavič a Klekl-féle terv kapcsán azt is hangsúlyozta, hogy „a magyarok a szlovén vármegye tervet nem gondolták őszintén”, amire természetesen bizonyítéka nem volt, csupán néhány (megkérdőjelezhető forrásértékű) sajtónyilatkozatot említett érvként.¹⁰³ Ivan Jerič írásaiból, valamint a *Muraszombat és Vidéke* cikkéből tudjuk, hogy idősebb Jožef Klekl cserencsói irodájában az autonómia-javaslat szövegezésénél a papok közül Štefan Kühar belatinci, Ivan Baša bagonyai, Jožef Čačič cserencsói és Sakovič Jožef tornisai plébánosok voltak jelen, valamint Cigány János, a későbbi belatinci főszolgabíró, aki azonban – Jerič szerint – csak jogi tanácsokat adott, a szöveg tartalmába nem szólt bele.¹⁰⁴

A Klekl-féle terv valamennyi Mura és Rába mentén élő szlovén egyesítését tűzte ki célul egy autonóm egység keretében, Slovenska krajina (Szlovén Vidék) néven, Muraszombat székhellyel. Idősebb Klekl politikai (és taktikai) érzékére utal, hogy a javaslatot úgy fogalmazták meg, hogy a Magyarország fennhatósága alatti szlovén autonómiáról mint egyik lehetséges opcióról beszéltek, miközben annak megvalósítását a dokumentum szerint Jugoszlávia fennhatósága alatt is elképzelhetőnek tartották, amennyiben olyan döntés születne a

¹⁰³ *Slavič, M.*: Naše Prekmurje i. m. 39.

¹⁰⁴ *Jerič, I.*: Moji spomini i. m. 59–60.

békekonferencián. A Klekl-féle javaslat sajátos rendelkezése volt, hogy az autonóm területhez sorolták azokat a túlnyomórészt magyarlakta településeket is, amelyek a szlovén–magyar nyelvhatár peremén helyezkedtek el, valamint minden olyan települést, ahol a lakosságnak csupán néhány százaléka volt szlovén anyanyelvű (Alsólendva, Lendvahegy, Csentehegy, Hosszúfaluhegy, Kót, Kapca, Dobronak, Szécsiszentlászló, Zsitkóc, Radamos, Szentgotthárd). A javaslat értelmében a Slovenska krajina minden autonóm kérdését saját szervei keretében rendezte volna, a Magyarországgal való közös ügyeket pedig úgynevezett közös szervek bonyolították volna le. (A közös ügyeken egyebek mellett az állampolgárságot, a civil és büntető törvénykezést, a gazdaságot, a közlekedést és a szociálpolitikát értették.)

Az oktatás terén a javaslat a vallási és a nemzeti érdekekre helyezte a hangsúlyt. Javasolták, hogy az autonóm területen veszítse hatályát minden törvény, amely kizárta az iskolai tantervből a hittanoktatást, amely bármilyen feltételek mellett lehetővé tette az egyházi vagyon kisajátítását, amely a vallási erkölcsöt és tanítást fel nem vállaló tanítók munkavállalására vonatkozott, amely az egyháztól megvonta a jogot saját iskolái eltartására, valamint akadályozta az egyházi szolgálatok és rendek tevékenységét. A javaslatban szlovén iskola létrehozását tervezték Alsólendván (a környező települések szlovén nemzetiségű gyermekei részére), valamint sürgették a szlovén nemzetiségű káplánok alkalmazását a magyar plébániákon. A javaslatban azt is rögzítették továbbá, hogy az összes állami iskola szlovén hitközségek tulajdonába menne át, a polgári házasság megszűnne, megmaradna azonban a polgári anyakönyvvezetés. Mindemellett felszólították a kormányt, hogy tíz év alatt építsen két hidat a Murán és vasutat az Alsólendva–Muraszombat–Regede (Radkersburg, Radgona)–Szentgotthárd vonalon. A szlovén autonómia törvényhozó szervének – autonóm ügyekben – a muravidéki szlovén országgyűlést javasolták, a Magyar Népköztársasággal közös ügyekben pedig a magyarországi közös országgyűlést, melybe a szlovének számarányuknak megfelelően küldhetnének képviselőt. Az autonóm terület kormányzati szerve a minisztérium lett volna, élén a mindkét említett országgyűlésnek felelős szlovén miniszterrel. A szlovén miniszter autonóm ügyekben a legfelsőbb kormányzati szerv szerepét töltötte volna be (helyettesének államtitkárt javasoltak), aki a közös ügyeket illetően pedig a népkormány egyenrangú tagja. A Kormányzóság – élén a kormányzóval – Muraszombatban tevékenykedett volna. A javaslat a kormányzót a szlovén miniszternek rendelte alá.¹⁰⁵

A *Muraszombat és Vidéke* a javaslatot közétette, de ugyanabban a lapszámban, egy másik cikkben kemény kritikával illette azt. Felhívta a figyelmet arra, hogy a

¹⁰⁵ Mit akar Klekl József cserföldi ny. plébános? Muraszombat és Vidéke, 1919. február 9. 1–2.

muraszombati járás római katolikus papjai valójában nem támogatták a javaslatot. Emögött az állt, hogy Szlepecz János esperes határozottan annak a híve volt, hogy a vidék Magyarországhoz tartozzon, és elutasított minden autonómia- és egyéb tervet. A szentgotthárdi járás néhány szlovén származású és érzelmű papja azonban aláírta a támogató nyilatkozatot. Slavič idézett írásában az alsószölnöki Mirko Lenaršič és a felsőszölnöki Tüll Géza plébánosokat említette ezzel kapcsolatban. A feszült hangulatban a nyilvánosság számára megjelentetett szöveget a *Muraszombat és Vidéke* szerint ketten a szerzői közül (Baša és Čačič) később nem vállalták, és az újságban arra vonatkozóan hibaigazítást kértek. A római katolikus papok aktív szerepe, valamint a magyar érdekek kinyilvánítása céljából, Mikes János szombathelyi megyéspüspök 1919 februárjának első napjaiban a Muravidékre utazott. A korabeli hangulatot jól illusztrálja, hogy a püspök fogadtatása településenként eltérő volt. Muraszombatban és Csendlakon (Tišina) az egybegyűltek többsége azt hangoztatta, hogy jövőjét Magyarország keretei között képzelel. Ezeken a helyeken az emberek az iskolák alsó tagozataiban a szlovén tájszólásban történő oktatást kérték. Cserencsócon állítólag „éljen Jugoszlávia” kiáltásokkal fogadták az utcán a püspököt. Klekl egy későbbi vallomása szerint a szlovén lakosság Jugoszlávia-szimpátiája főleg abból származott, hogy a ljutomeri tanácskozás 1918 novemberében és az ott elfogadott nyilatkozat nagy hatással volt a népre.¹⁰⁶ Belatincon és Turniščén a helybeli plébánosok – mivel féltek az esetleges lázongásoktól és durvaságoktól – arra kérték Mikes Jánost, hogy a tervezett találkozásokra ne kerüljön sor, amit a püspök tudomásul is vett. Belatinca el sem látogatott, mert Kühár plébános felhívta a figyelmét a lakosság jelentős jugoszláv rokonszenvére.¹⁰⁷ A *Muraszombat és Vidéke* következő száma a *Vend ügyek* című, számos időszerű nemzeti jellegű kérdést boncolgató vezércikkében durván megtámadta idősebb Jožef Klekl. Egyebek mellett felrótta neki, hogy – „javakban levő életerős papként” – tíz esztendeje nyugállományba vonult, és papi kötelességét nem látja el, miközben a Muravidék Magyarországtól való elszakításán folyamatosan dolgozik. Emiatt „hazaárulónak” kiáltották ki és megfenyegették, hogy megvadásására bizonyítékot szereznek, és „elnyeri méltó büntetését”.¹⁰⁸ Mivel azokban a hetekben a *Novine* és a *Muraszombat és Vidéke* rendszeresen és kölcsönösen gyalázták egymást, elsősorban idősebb Klekl szerepvállalása miatt, az utóbbi újság február 23-ai számából csupán azt a szövegrészt emeljük ki, amely a Klekl-féle autonómia-javaslat társadalmi fogadtatása szempontjából fontos. A muraszombati hetilap a következőket írta: „Tény az, hogy Klekl József autonómia tervezete nem a vend nép érdekét szolgálja, hanem célja és rendeltetése kizárólag az, hogy egy olyan átalakulást

¹⁰⁶ Göncz L.: A muravidéki magyarság i. m. 46–47.

¹⁰⁷ Püspöklátogatás. Muraszombat és Vidéke, 1919. február 9. 3.

¹⁰⁸ Vend ügyek. Muraszombat és Vidéke, 1919. február 16. 1.

idézzon itt elő, mellyel a népet azután Jugoszláviába lehet vinni.”¹⁰⁹ A szomszédos *Alsólendvai Híradó* *A vend autonómia* című cikkében – miután kiderült, hogy a javaslat szövegének elkészítésével megbélyegzett papok közül ketten, Baša és Čačič nyilatkozatban állították, hogy ők a nyilvánosságra hozott példányt nem látták – arról írt, hogy „kitűnik, hogy Klekl úr mögött nem állott látszólag senki, csak a zalai vend papok, most már teljesen magára marad, és teljesen a saját iniciatívájára csinálta az egész tervezetet, amelyhez sem a nép, sem a paptársai megbízását nem bírta”.¹¹⁰ A muraszombati járásban, valamint a magyarok lakta zalai Lendva-vidéken valóban csekélyebb volt a szlovén és a délszláv szimpátia, mint a Zala megyei, többségében szlovénok lakta települések körében (Belatinc és Cserencsóc környékén), az említett autonómia-javaslat támogatottságának mértékét azonban (akárcsak később, a vidék hovatarozásának a támogatottságát is) lehetetlen pontosan rekonstruálni. Feltételezhető, hogy a cserencsói gyűlésen, ahol a római katolikus plébánosok 1919. január 14-én tárgyaltak az autonómiáról, nem került még sor a konkrét szövegezésre (legalábbis nem minden pont esetében), s erre utalhat a jelen lévő papok nyilvános tiltakozása. Nem kizárható, hogy az autonómia-javaslat szövegének megjelentetett változatát Klekl egyedül véglegesítette.

A Klekl-féle autonómia-javaslat Alsólendván, valamint a környező, magyarok lakta falvakban nagy felháborodást keltett, mivel az az említett területet is a muravidéki szlovén autonómia hatóköre alá sorolta. A tiltakozók „a vendeknek ezen szintiszta magyar vidékek elszlovénosítására irányuló tervéről” beszéltek. Alsólendva város képviselőtestülete rendkívüli közgyűlést tartott, amelyen elhangzott, hogy „a hivatalos statisztika szerint a szűkebb Alsólendva-vidéki lakosságnak 96% beszél magyarul és nincs ott egyetlen olyan község, melyben 14% több volna az idegen nyelvű lakosság, de a legtöbb Alsólendva-vidéki községben az idegen nemzetiségiek arányszáma alig 2-3%”. A képviselőtestület azt is megállapította, hogy a néhány nem magyar származású lakos többnyire ideiglenes alkalmazottként tartózkodott a vidéken. A testületi ülés keretében a képviselők egyhangúlag határoztak arról, hogy a kormánybiztosnál és a kormánynál táviratban tiltakoznak „a vend aspirációk ellen”, valamint háromtagú bizottságot neveztek ki a tiltakozó memorandum elkészítésére. Alsólendva mintáját a környékbeli települések illetékes testületei és előljárói úgyszintén követték, és ők is határozatokat fogadtak el tiltakozásuk jeléül.¹¹¹

Miután a kormány által támogatott „vend vármegye” terv a Klekl-féle autonómia-javaslat megjelenésével lekerült a napirendről, Obál Béla kormánybiztos

¹⁰⁹ A Novine körül. Muraszombat és Vidéke, 1919. február 23. 2–3.

¹¹⁰ A vend autonómia. Alsólendvai Híradó, 1919. március 9. 2–3.

¹¹¹ Vend veszedelem fenyegeti Alsólendvát és vidékét. Az alsólendvaiak tiltakozása. Zalai Hírlap, 1919. február 13. 1.

konszenzust keresett. Egyrészt a feszültséget kellett csillapítani, másrészt fontos volt, hogy létrejöjjön egy olyan szervezeti-közigazgatási egység a szlovénok lakta vidéken, amely legalább minimális többségű támogatást élvez. A szlovén autonómiáról, valamint az azzal összefüggő, 1919. februárjában zajló eseményekről a Berinkey-kabinet az időközben leköszönő Jászi Oszkár minisztertől, illetve kabinetjétől több iratból összetevődő iktatómappát örökölt *A magyarországi vendek önrendelkezési joga* címmel (ez a cím szerepel a borítón), amelyben a különböző dokumentumok nincsenek (és feltehetően nem is voltak) külön-külön jelölve vagy sorszámokkal ellátva.¹¹²

Obált és a magyar kormányt a Klekl-féle autonómia-javaslat, minden el-lentmondásossága ellenére, komolyan foglalkoztatta. (A Klekl-javaslat mellett Némethy Vilmos, alsólendvai ügyvéd és csoportja is készített egy teljes körűnek nem mondható, csupán a nyelvi jogokra koncentráló autonómia-tervezetet, továbbá Tkálecz Vilmos, Obál kormánybiztos egyik meghatározó embere is fáradozott valamiféle megoldáson, amely az Obál-féle vármegye-terv bizonyos részeire épült, valamint a muraszombati értelmiségiek is megfogalmaztak néhány rendelkezést.). Nagy gondot jelentett a kormánybiztosnak, hogy a Klekl-féle autonómia-javaslatot a muraszombati értelmiség és a szociáldemokraták hevesen támadták. Sömen Lajos, muraszombati pártelnök, korábban a nemzeti tanács elnöke aláírásával 1919. február 5-én levelet intéztek Obálhoz (ezt később a miniszterelnök is megkapta), amelyben a Klekl-féle autonómia-tervet határozottan elleneztek.¹¹³ A február 16-ai levelükben, amelyet az említett napon tartott tisztújító közgyűlés után, annak a megbízásából írtak Obál Bélának, egyebek mellett leszögezték, hogy „a népköztársaság kormányának és pártunknak programjához híven az a feladata, hogy az egyház és állam szétválasztását megvalósítsa, az iskolákat államosítsa, az egyházi birtokokat a papoknak nyújtandó ellenében kisajátítsa; ezzel szemben az autonóm tervezet egyenesen ellenforradalmi jelszavakat propagál, az állami iskolákat is felekezeti próbálja tenni.” A folytatásban kijelentették, hogy mindenféle autonómia-tervezet ellen a leghatározottabban tiltakoznak, mert „évezreden keresztül nem volt a járásban disszonancia magyar és vend között, ezután sem lesz, és nem fogjuk eltérni, hogy bárki olyan törekvésekkel lépjen fel, mely ezen békés egyetértést megbontani akarná. Kárhozzatjuk Klekl József és megtévelyedett társainak azon tervét, mellyel a wilsoni elvek fejtetőre állításával nem is a mi vend nyelvünk, de a nekünk is idegen szlovén nyelv elfogadására akar kényszeríteni”. A levelet, amelyet Csernovits Sándor újonnan megválasztott elnök és az új vezetőség

¹¹² MNL OL K 26 A magyarországi vendek önrendelkezési joga (a továbbiakban: 1919-XXII. 1429.).

¹¹³ MNL OL K 26 1919-XXII. 1429. A muraszombati és „vendvidéki” szociáldemokraták 1919. február 14-ei keltezésű, Berinkey miniszterelnöknek címzett táviratukban az Obál kormánybiztosnak küldött 1919. február 5-ei levelükre hivatkoztak.

további tagjai írtak alá, Berinkeý Dénes miniszterelnöknek is elküldték.¹¹⁴ A mura-szombati, többségében szlovén származású értelmiséget tömörítő párt elhatárolódása a szlovén önszerveződés minden formájától komoly próbatétel elé állította a kormánybiztost. A korábbi vármegye-javaslat után, amelyet elsősorban Kleklék magatartása és más irányú elképzelése futtatott zátonyra, ezúttal a Mura menti szlovén nemzeti mozgalom legmeghatározóbb egyéniségének – kétségtelenül radikális – javaslata is megvalósíthatatlannak látszott.

A patthelyezeten túl kellett jutni, ezért Obál Béla ösztönzésére Berinkeý Dénes miniszterelnök 1919. február 12-ére meghívta Budapestre a Mura mentére vonatkozó autonómia-tervezetek készítőit, illetve azok képviselőit.¹¹⁵ A tanácskozáson való részvételtől, sokak számára meglepetést okozva, a „főszereplő”, idősebb Jožef Klekl kimentette magát, feltehetően azzal a magyarázattal, hogy nincs püspöki felhatalmazása. Ivan Jerič emlékiratában arra utalt, hogy Klekl az egész autonómia-eljárást csak kibúvónak tekintette, valójában nem is gondolta azt komolyan, hiszen akkor már elkötelezett híve volt a vidék Magyarországtól való elcsatolásának.¹¹⁶ Hasonlóan nyilatkozott a budapesti tanácskozás egyik résztvevője, Janez Edšid, kőhidai asztalosmester is, aki egyik későbbi visszaemlékezésében aprólékosan beszámolt az eseményről. Őt idősebb Klekl február 6-án kérte fel arra, hogy a küldöttség tagjaként vegyen részt a budapesti tanácskozáson. Előtte a nyugalmazott plébános fogadta őket cserencsói otthonában, és tudatta velük, hogy a budapesti meghívóban, amely sürgöny formájában érkezett, arra kérték, hogy küldjön küldöttséget a tanácskozásra. A nála összegyűlt küldötteknek Klekl a „lelkükre kötötte, hogy a megbeszélésen egy tapodtat se engedjenek az általa képviselt autonómia-javaslat szövegéből, úgy azt a magyarok nem fogadják el, mi pedig annak tudatában a nép körében könnyebben tevékenykedünk Jugoszlávia érdekében”. Edšid a miniszterelnökségen zajló tárgyalásokról elmondta, hogy összesen hét ülésen vettek részt, azonban semmilyen egységre nem jutottak. A beszámolóban ezek után megjegyezte, hogy Kleklnek igaza volt, „a megoldásunkat nem Budapesten, hanem Belgrádban kell keresni”.¹¹⁷

¹¹⁴ MNL OL K 26 1919-XXII. 1429. A mura-szombati szociáldemokrata párt 1919. február 16-ai közgyűlésének a Klekl-féle autonómia-javaslat elutasítására vonatkozó levele Obál Béla kormánybiztosnak.; A szociáldemokrata párt gyűlése. Mura-szombat és Vidéke, 1919. február 23. 3.

¹¹⁵ *Miroslav Kokolj – Bela Horvat*: Prekmursko šolstvo. Murska Sobota 1977. 284.

¹¹⁶ *Jerič, I.*: Moji spomini i. m. 66–67.

¹¹⁷ Pokrajinski arhiv Maribor (Maribori Területi Levéltár). Zbirka „Prevratni dogodki na slovenskem Štajerskem”. SI_PAM/1961. 105. Janez Edšid 1927. február 3-ai visszaemlékezése A Muravidék magyarok aluli felszabadítására címmel. (Eredeti cím: Moje delovanje in spomini na osvoboditev Prekmurja izpod Madžarov), melyet – az 1918–1919-es események több korabeli szereplőjéhez hasonlóan – Rudolf Maister tábornok kérésére készített.

Tekintettel az említett budapesti egyeztető tanácskozás fontosságára és következményére, szükségesnek véljük Obál Béla 1919. február 13-ai keltezésű levelének a közlését, amelyet a miniszterelnöknek küldött. Ebben beszámol a tárgyalásról, valamint érinti a remélt szlovén autonómia tágabb kontextusát és hatását is. „Megbízásából tárgyaltam a szlovén kiküldöttekkel folyó hó 12-én, és annak eredményéről a következőkben van szerencsém beszámolni. Első dolgom volt meggyőződni, hogy a kiküldöttek az egész szlovén népet, annak minden osztályát és rétegét képviselik. A szlovén küldöttség tagjai a következők voltak: dr. Némethy Vilmos alsólendvai ügyvéd, a vend intelligencia egyik vezető embere; Serüga Vince ferenczlaki lakos, leszerelt főhadnagy, Grűskovnyák Márton cserföldi jegyző, Horváth József cserföldi földműves, mint Klekl József cserföldi plébános és pártjának, az úgynevezett autonóm-pártnak bizalmi emberei, Edsüd Mátyás [a név hibás, az illetőt, akit idéztünk is, Jánosnak, azaz Janeznak hívták – G. L.], kőhidai lakos, iparos, Tkálecz Vilmos, tanító, muraszombati lakos, Pusztai József, iparos, muraszombati lakos, Füleki József iparművész, muraszombati lakos, Ferkó László földműves, felsőlendvai lakos. Nevezettek előadták, hogy a szlovén nép a forradalom kezdete óta kérte a kormányt, hogy néki bizonyos gazdasági engedményeket és autonómiát adjon. A kormánybiztos kinevezését első lépésnek tekintették ebben az irányban és remélik, hogy a kormány az autonómiára vonatkozó ígérését is be fogja váltani. Az autonómiára vonatkozólag kétféle tervezetet terjesztettek elő. Az egyik a Klekl-féle tervezet, amelyet a Zala vármegyei vend papság készített, a másik, amely viszont a Vas megyei muraszombati szlovének nézetét fejezi ki. Mindkettő olyan túlzásokat tartalmaz, amelyek elfogadhatatlanok, illetve ellentmondással állnak az autonómiával. A Klekl-féle tervezet oly kikötéseket akar tenni, amelyek koraiak és az autonómia szerint a szlovén nép belügyét fogják képezni. Például, hogy az iskolai oktatás és egyházi ügyek hogyan rendeztessenek. A másik tervezet is bizonyos megszorításokat tartalmaz, amelyek szintén egy későbbi rendezés feladatát fogják képezni. Az általam mellékelte tervezetben összefoglaltam azt, amiben mindkét irányzat megegyezik és megnyugszik. Megjegyzem, hogy van Muraszombaton még egy párt, amely semmiféle változást nem akar a szlovén vidéken. Ennek tagjai azonban többnyire a régi regime kompromittált emberei. Mivel nagyrészt az ő bűnük, hogy a nemzetiségi kérdés ennyire elmérgesedett, ezeknek óhaját a fenti kérdésben nem vehettem figyelembe. Az egész dologra nézve a magam nézetét a következőkben bátorkodom előterjeszteni. Kinevezésem óta azon voltam, hogy a szlovén népet úgy gazdaságilag, mint kultúráilag emeljem. A közigazgatás és a bírásokodás, úgyszintén a közoktatás terén olyan embereket igyekeztem behelyezni az állásokba, akik a nép nyelvét írásban és szóban beszélik. A népet igyekeztem munkaanyaggal és munkaalkalommal ellátni, hogy gazdasági téren foglalkoztassam és elvonjam a politikától. Azonban úgy látom, hogy mindez a szlovén nép igényeit még nem elégíti ki, hanem

szeretnének politikailag is egy önkormányzatban tömörülni. Az autonómiát szerényebb keretekben, mint a ruszinoknak és németeknek, a szlovéneknek is meg kellene adni. Ha pedig a kormány is erre az álláspontra helyezkedik, akkor helyesnek tartanám a szlovénségnek ezt a kérését mielőbb teljesíteni, hogy a jugoszláv propagandával szemben egy hathatós fegyver legyen a kezünkben. A szlovén nép, amely maga verte ki a betolakodott jugoszláv csapatokat, megérdemli, hogy a népköztársasági magyar kormány a legmesszebb menő támogatásban részesítse őt. A szlovéneknél szerintem nem forog fenn annak a veszélye, hogy ilyen módon azután könnyebben pártolhatnának át a jugoszlávokhoz, mert kétségtelen jeleit adták a Magyarországhoz való ragaszkodásuknak, és ezt honorálni lehet, sőt kell is. Miniszterelnök úrnak mély tisztelettel Obál Béla, vend. kormánybiztos, főispán.”¹¹⁸

Obál levele több fontos információt tartalmazott a Muravidék korabeli helyzetéről. Legfontosabb megállapítása az, hogy az eltérő vélemények ellenére a kormánynak mindenképpen lépnie kell az autonómia valamilyen szintjének biztosítása felé. A Klekl nevével fémjelzett javaslatot túlságosan radikálisnak tartotta, amelyet szerinte nehéz teljesíteni. (Akkor még a kormány jogosan bízott abban, hogy a tájegység Magyarországhoz tartozik majd.) Hogy az elszakadási kedv ne radikalizálódjon tovább (bár bizonyos köröknél az már akkorra megtörtént), Obál szükségesnek látta a szlovén nemzeti alapon létrehozott autonóm terület létrehozását. Amit a magyar kormány a Muravidék esetében javasolt, valamivel kevesebb volt, mint amit a németeknek és a ruténoknak ajánlottak, annál azonban sokkal több, mint amit a muraszombati szociáldemokrata elit elfogadhatónak tartott, hisz ők csupán egy jelképes megoldást javasoltak. Obál Béla kormánybiztos tehát kompromisszumos javaslatot készített közvetlenül a tárgyalás után. A Klekl-féle javaslatból több fontos követelést és javaslatot átvett, azonban kihagyta a vallási jellegű követeléseket, néhány oktatási és nyelvhasználati jogot pedig enyhébben fogalmazott meg. Az is fontos módosítás volt, hogy az autonóm területet a szlovénok lakta településekre korlátozta, tehát kihagyta belőle a Lendva-vidéket, valamint a többi, abszolút többségében magyarok lakta falut, amelyek a Klekl-javaslatban szerepeltek. Az új javaslat (általában Obál-javaslatként emlegették) fontos értéke az volt, hogy a szlovénok számára biztosított jogokat konkrét területhez kötötte, ezzel biztosítva a kollektív jogokat és a területi autonómiát. Az Obál-féle autonómia-javaslat szövege a következőket tartalmazta:

¹¹⁸ MNL OL K 26 1919-XXII. 1429. Obál Béla kormánybiztos-főispán levele Berinkei Dénes miniszterelnöknek, 1919. febr. 13.

„1. A Magyarországon élő szlovén ajkú magyar állampolgárok egységes nemzetet alkotnak, amely önrendelkezési jogát a következő módon gyakorolja.

2. Vas és Zala vármegyék szlovénok lakta vidékeiből Slovenska krajina néven autonóm jogterület (kormányzóság) alakíttatik, melynek határait a nemzetközi békeértekezlet döntéséig ideiglenesen a magyar népköztársaság és Slovenska krajina kiküldötteiből álló vegyes bizottság állapítja meg.

3. A szlovén autonómia kiterjed a beligazgatásra, igazságszolgáltatásra, közoktatásra, közművelődésre és egyházügyre.

4. Autonóm ügyekben törvényhozó szerv a szlovén nemzetgyűlés, mely mint a magyar országgyűlés általános, titkos, egyenlő és közvetlen szavazással választandó.

5. A Magyar Népköztársasággal közös ügyek a külügy, hadügy, pénzügy, állampolgárság, magánjogi és büntetőjogi törvényhozás, közgazdaság, népjólét, szociálpolitika és a közlekedési ügy.

6. Közös ügyekben törvényhozó szerv a magyarországi közös országgyűlés, melyben a szlovén nemzetnek képessége számarányában van megfelelő képvisellete.

7. Slovenska krajina kormányzati szervei:

- A slovenska krajina minisztérium, melynek székhelye Budapest
- A slovenska krajina kormányzóság, melynek székhelye Muraszombat

8. A slovenska krajina minisztérium megfelelő számú szakelőadókból és a miniszterből áll, aki közös ügyekben a magyarországi népkormány egyenjogú tagja, autonóm ügyekben pedig legfelsőbb kormányzati szerv. A minisztert a Magyar Népköztársaság elnöke nevezi ki.

9. A slovenska krajina kormányzóság egy kormányzói tanácsból áll, akiket a szlovén nemzetgyűlés előterjesztésére, a szlovén miniszterrel egyetértve, a magyar népkormány nevez ki. A szlovén kormányzó a szlovén miniszter ellenőrzése alatt áll.

10. Slovenska krajina-ban a nem szlovén nyelvű népesség helyhatósági és kulturális autonómiája, valamint minden hatóság előtt a magyar nyelv használata biztosítottatik.

11. E törvényt, a szlovén miniszterrel egyetértve, a magyar népkormány hajtja végre. A végrehajtással kapcsolatos pénzügyi fedezetről a magyar pénzügyminiszter gondoskodik, és pedig oly módon, hogy a törvény intézkedései Slovenska krajina lakosságának adóterhét nagyobb mértékben ne súlyosbítsák, mint a vármegyei önkormányzat költségei.¹¹⁹

A fenti autonómia-javaslat eredeti példányát Obál Béla 1919. február 13-án személyesen adta át Berinkey Dénes miniszterelnöknek. A következő hetekben

¹¹⁹ MNL OL K 26 1919-XXII. 1429. „Obál tervezete a magyarországi szlovén (vend) nép autonómiájáról” (az Obál-javaslat címe az iktatómappában).

Berinkej – a miniszterelnöki irattárban lévő iktatómappa tanúsága szerint – az „ügy tárgyalását függőben tartotta” (tiszttsége betöltése idején az eredeti beadvány nem is került beiktatásra). Ez arra utal, hogy a kormány illetékes vezetői, a miniszterelnök, Jászi Oszkár, aki akkor már elnöki tanácsadóként tevékenykedett (mivel a miniszterségről lemondott) és a szlovén kormánybiztos komolyan gondolták az autonómia létrehozását, és bizonyára a megfelelő alkalmat várták annak lebonyolítására, beleértve a kormánydöntést is. A tervet a kormányban és a nemzetiségi minisztériumban sem támogatta mindenki. Az egyik hivatalnok például a következőképpen érvelt a terv ellen: „a vendégek kívánságai kizárólag gazdasági érdekek voltak, és a vend nyelv szabad használatára vonatkoztak. Nemzetté elismerésről akkor, amikor még sem a ruszin, sem a német nép önrendelkezési joga megalkotva nem volt, szó nem esett.”¹²⁰

A következő hetekben a muravidéki magyar és szlovén nyelvű újságokban továbbra is élénk vita folyt az autonómiatervekről. A sajtóban megjelent javaslatokról szóló vitát a hétköznapi olvasó csak nehezen követhette, s nehéz lehetett kibogozni, hogy pontosan mire is vonatkozott egy-egy bírálat vagy megjegyzés. A *Novine* végig a Klekl-féle javaslat mellett állt ki, és bírálta a „muraszombatiakat”, akik lejáraták a szlovén tervet, meghurcolták a Klekl-javaslatot készítő szlovén érzelmű papokat. Felrótták nekik, hogy ha néhány héttel korábban még a Muramegyét támogatták, akkor miért nem állnak ki a Klekl-féle javaslat mellett, hiszen azzal bizonyíthatnák, hogy tényleg komolyan gondolták akkor.¹²¹ Eltekintve a hangzatos sajtóvitáktól a bizonytalan magyarországi belpolitikai helyzetben Obál Béla kompromisszumos szövegjavaslatával érdemben semmi nem történt. A kommunista puccs után az új rendszer vezetői másképpen gondolkodtak a nemzetiségi kérdésről. A Tanácsköztársaság nemcsak a szlovén közösség számára javasolt autonómia-tervezetet nem támogatta, hanem a többi nemzeti kisebbségi alapú autonómiatörekvést sem. Annak ellenére, hogy Obál Béla az új rendszer idején is helyén maradt (legalábbis annak első heteiben), mivel a szlovénok népbiztosának nevezték ki, a nevével fémjelzett autonómia-tervezet sorsa megpecsételődött. A már említett iktatómappában erre vonatkozóan a következő szöveg olvasható: „Pr. Domo 1919. III. 27-én. Fenti feljegyzések a vend kérdéshez kapcsolódó, be nem fejezett előtanulmányok. Az időközben életbelépett Magyar Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanácsi elnökének a nemzetiségi kérdés eddigi menetének ismertetése keretében a vend kérdés jelenlegi állásáról is részletes jelentés tétett. Az elnök úr a kormányzótanácsnak a nemzetiségi kérdésben elfoglalandó

¹²⁰ MNL OL K 26 1919-XXII. 1429. Név és dátum nélküli vélemény az iktatómappában a szlovén autonómia-tervről (bizonyára valamelyik miniszteri tanácsostól vagy titkártól származhat).

¹²¹ Autonomija (samovlada) Slovenske Krajine (A Vendvidék, azaz Szlovén vidék autonómiája [önigazgatása]). *Novine*, 1919. február 23. 1.

álláspontjáról, idekapcsolódó kormányzati elveiről, s azokról a vonatkozásokról, melyek szerint a nemzetiségi súrlódások, az új rend és alkotmány kiépítése alatt, az új államnemzet lényegénél fogva önmaguktól eltűnnek, részletesen tájékoztatván – ez ügyben intézkedések megtételének szüksége fenn nem forog, az ügyiratok tétessenek ad acta. Budapest, 1919. III. 26.” (olvashatatlan aláírás)¹²²

Epilógus

A többször idézett Kővágó László a Károlyi-időszakot illetően arra a megállapításra jutott, hogy az akkori kormány a maga célkitűzéseivel és eszközeivel nem volt képes megoldani a magyarországi szlovén kérdést.¹²³ Kővágó kétségtelenül alaposan tanulmányozta a Mura menti körülményeket az első világháborút követő hónapokban, s a muraközi horvátok helyzetével kapcsolatban is fontos feltáró munkát vitt véghez. A szlovén közösség esetében alighanem elsőként végzett mélyreható, tudományos igényű levéltári kutatásokat és sajtóelemzést a tárgyalt korszakra vonatkozóan, és azok ismeretében máig is érvényes következtetéseket vont le. A Muravidék tekintetében azonban – véleményem szerint – túlzottan meg akart felelni az egypártrendszer idején érvényesülő történelemszemlélet Tanácsköztársaságot dicsőítő elvárásainak, ami miatt néhány megállapítása, így a fent említett, Károlyi-időszakra vonatkozó kijelentése is, problematikusnak tekinthető.

Obál Béla és munkatársai a rendkívül ellentmondásos, bizonytalan és – lássuk be – kilátástalan helyzetben minden lehetséges megoldással igyekeztek a Mura mentét Magyarország határain belül stabilizálni. Talán mondhatjuk azt, hogy amennyiben nem kerül sor az 1919. március 21-ei magyarországi hatalomváltásra, a muravidéki szlovén autonómia megvalósulhatott volna, arról nem is beszélve, hogy – amint azt a legújabb diplomáciai kapcsolatokat hiteles források alapján boncolgató írások is bizonyítják¹²⁴ – a kommunista hatalomátvétel kimaradása esetén a Muravidék kérdése a békekonferencián ki sem éleződött volna annyira, hogy a tájegység hovatartozásáról a Tardieu vezette területi bizottság kétszer is határozzon.

A Békekonferencia Legfelsőbb Tanácsa, 1919. július 9-ei határozata értelmében, a Muravidék területét a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak ítélte. A szlovénok lakta települések közül nyolc-kilenc a Rába mentén magyar fennhatóság alatt maradt, mintegy harminc magyarok lakta falu és Alsólendva pedig a délszláv államhoz került (nagyjából azon a területen, amelyet a Klekl-féle autonómia-javaslat előírányzott). Douglas Johnson amerikai szakértő a Területi

¹²² MNL OL K 26 1919-XXII. 1429. Pr. Domo 1919. III. 27-én – ezzel kezdődik az idézett szöveg az iktatómappában.

¹²³ *Kővágó L.: A magyarországi délszlávok i. m. 156–157.*

¹²⁴ *Uroš Lipušček: Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference 1919. Petanjci 2019. 105–106.*

Bizottság ülésén a vasi és zalai területek vonatkozásában az új magyar–jugoszláv határ kijelölését a Mura és Rába vízválasztója mentén javasolta, amit a bizottságban el is fogadtak. Ennek eredményeként a szlovén nemzeti területen kívül maradtak a Rába menti szlovén falvak, amelyek esetében Johnsont már nem tudták meggyőzni arról, hogy azok hovatarozásáról még egyszer határozzanak, ahogy azt korábban, az addigi gyakorlattal ellentétben, a Muravidék esetében megtették. Indoklasként Johnson azt válaszolta a döntést megváltoztatni kívánó jugoszláv küldöttség szlovén tagjainak, hogy a Rába mentén élő szlovénok a Rába völgyére gravitálnak, és nem kereskednek a délebbre élő, az elfogadott ideiglenes határvonalon túl élő szlovénokkal. Majd hozzátette: kárpótlásul a Rába menti szlovénokért a délszláv állam kapott néhány magyart.¹²⁵

THE SLOVENES OF THE MURA REGION AND THE SITUATION
ALONG THE MURA FROM THE FALL OF 1918
TO THE DECLARATION OF THE HUNGARIAN REPUBLIC OF COUNCILS

by László Göncz

SUMMARY

The paper explores the national identity of the Slovene community living along the Mura river, as well as attempts at establishing an ethnically based Slovene autonomous territory from the Fall of 1918 to the declaration of the Hungarian Republic of Councils.

In contrast to the Muraköz region, predominantly populated by Croats, the history of which is also sketched in the present paper, the Mura region had not existed as a regional or administrative district until its separation from Hungary. From November 1918, the Károlyi government paid considerable attention to the destinies of the some 70–75 000 Slovenes living in the Hungarian counties of Vas and Zala. It appointed a government commissioner to protect their interests, and later proved to be willing to create an ethnically based county or even establish autonomy for them. Yet the events of international politics, before the birth of the Yugoslav state, provided the leaders of the Slovene community with different alternatives, and, given the limited elbow room available for Hungarian domestic and foreign policy and its new Bolshevik-type regime, they eventually opted for the “Yugoslav way”.

¹²⁵ *Slavič, M.*: Naše Prekmurje i. m. 217.; *Lipušček, U.*: Prekmurje v vrtincu i. m. 72–73.